

mladika

IZHAJA DESETKRAT V LETU
1973 LETO XVII ŠTEV. 10

VSEBINA

Zora Tavčar: Jesenske misli	145
Vinko Beličič: Iz cikla Pesmi mrtvi materi . . .	146
Tončka Curk: Plačilo	147
Anton Kacin: Virgilij Šček	151
S. J.: Srce duhovnika	153
Proslava kmečkih puntov	153
Ester Sferco: Emotivnost	156
Evelina Jeza: Dober dan, gospodična učiteljica	157
S. Martelanc: Narod in narodnost	158
Miloš: Srečanje med mladimi	159
Za sodobne žene in dekleta	160
Martin Jevnikar: Zamejska in zdomska litera- tura	160
Ocene	162
Glose k Zalivu	163
Furlanski jezikovni atlas	164
Na platnicah: Čuk na Obelisku in Sporočilo uprave	

REVIJO IZDAJA UREDNIŠKI ODBOR:

Martin Breclj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Albert Miklavc, Franc Mljač, Sergij Pahor, Danilo Pertot, Jože Peterlin (glavni urednik), Ester Sferco, Maks Šah, Drago Štoka, Peter Švagelj, Zora Tavčar in Edvard Žerjal (likovna oprema).

ZUNANJA OPREMA:

Edvard Žerjal

Vsi pisci in uredniki sodelujejo brezplačno

Uredništvo in uprava: 34133 Trst, ul. Donizetti 3,
tel. 768189 - Poduredništvo v Gorici: SKAD

Poštni tekoči račun 11/7019 »Mladika« - Trst

Registrirano na sodišču v Trstu št. 193

tisk »graphart« trst, rossetti 14 - telefon 77 21 51

RAZPIS

1. Po uspelem lanskem natečaju razpisuje revija »Mladika«

II. LITERARNI NATEČAJ

za izvirno še neobjavljeno črtico ali novelo poljubne vsebine, z željo, da bi dela odražala življenje in običaje tukajšnjih ljudi in da bi kar najbolj odgovarjala konceptu te družinske revije. Vendar pa ti napotki niso obvezujoči in so avtorji popolnoma prosti tako glede vsebine kakor tudi obdelave in dolžine teksta.

2. Na razpolago so sledeče nagrade:

Prva nagrada: 50.000 lir

Druga nagrada: 30.000 lir

Tri enake tretje nagrade po 15.000 lir

3. Rokopise je treba poslati v dveh tipkanih izvodih s priporočeno pošiljko na naslov MLADIKA, Donizettijeva ulica 3/I, 34133 TRST, DO 15. JANUARJA 1974. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov pa naj bodo v posebnem spremnem pismu, opremljenem z istim geslom ali šifro. V primeru, da isti avtor sodeluje na natečaju z več deli, mora poslati vsako v posebni kuverti.

4. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: univ. profesor in kritik Martin Jevnikar, glavni urednik revije prof. Jože Peterlin, pisatelj prof. Alojz Rebula, pesnik Albert Miklavc in pesnica Ljubka Šorli - Bratuževa. Mnenje komisije je dokončno.

5. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen v začetku prihodnjega leta na javni prireditvi in po časopisju ter bo sporočen z osebnim pismom nagrajencem. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 1974. Objavljena pa bodo lahko tudi druga dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

MLADIKA

V založbi Mladike je izšla knjiga:

A. Manzoni: Svete himne

Prevod, spremna beseda in opombe prof. Vinko Beličič.

Posamezna številka Mladike stane 250 lir. Celoletna naročnina 2500 lir. Letna naročnina za Jugoslavijo 50 din. Letna naročnina za druge države je 6 US dolarjev ali enakovreden znesek v tuji valuti.

ZORA TAVČAR

JESENSKE MISLI

»Jesen razgrinja sive pajčolane,« pravi pesnik in kakor z nežnimi akvareli zasnuje pred nami melanhonično novembrsko krajino. In tedaj pred našimi očmi zavesla samotna vrana nad opustelim poljem v zastrte dni. V daljavi se zariše skozi rahlo pršenje iz megle izumrla vasica, tako sama sredi vrtov, kjer kimajo s težkimi cvetnimi glavami rumenkaste krizanteme. In v nas zaživi kot vsako leto vzdušje Dneva vseh mrtvih.

Ne vem, kaj je bilo temu krivo, morda da sem preživela otroštvo v preprosti štajerski vasici, vsekakor Vseh svetih dolga leta nisem doživljala kot nekaj otožnega. Nasprotno! Vaški otročaji smo tiste dni sredi razkošnega gričevja, sveže zelenega od smrekovih gozdov, s širokimi rjavordečimi lisami bukovih gozdičev, posedali za Savo in čakali na veliko doživetje: izza ovinka bo prigmel po svetlih tračnicah vlak. Potem bo čedalje tišji. In na koncu bo mračno šumela samo še reka, medtem ko bo dolga veriga vagonov nastlala peron z množico temno oblečenih postav. Vsi sveti na Štajerskem! Otročad se usuje v vas po bližnjici in preži na ovinku, kjer se postajna cesta izteče na vaški trg. To je edini dan v letu, ko lahko vidiš vse tiste, ki so se bili raztepli na vse kraje, pa se na Dan mrtvih vračajo domov.

Joj, koliko ljudi, vsi tako lepo oblečeni, tako gosposki, ki živijo tam daleč v mestih! Med njimi otroci opazijo sorodnika in se vsi srečni zapodijo v množico, ostali pa poželjivo čakajo, kdaj pridejo na vrsto tudi oni. Potem pride svečano vsesvetovsko popoldne s procesijo, ki se vije navkreber na hrib nad vasjo, kjer je pokopališče. Pot je tlakovana s starimi izlizanimi kamni in se vzpenja med sadovnjaki. Na ozadju se beli pokopališki zidek, ki ga prekinja košata živa meja iz pušpana.

Na vrhu, preden potka utone za hip med polja, se zablešči kovana ograja vhodnih vrat, zablešči se starinski orjaški leseni križ sredi

pokopališča in množica se kot reka v morje razlije med grobove. Takrat sem še majhna deklica in pogled na čudovito jesensko pokrajino, ki objema krog in krog božjo njivo kot venec iz veselih gričev, mi vzbuja eno samo velikansko željo: da bi bila tudi jaz kdaj pokopana tukaj, prav tamle, kjer je najlepši pogled na brezov gaj. Toda množica se namoli in nagovori in pozno popoldne je za otročaje še slikovitejša, s polno hišo sorodnikov, s praznično pogrnjeno mizo.

Pa tudi pozneje ostaja v mojem spominu Dan mrtvih kot nekaj svečanega, mogočnega.

Spremlja ga spomin na slavnostni pogreb vaškega gostilničarja z gasilsko godbo na čelu. Vaščani, nekam nenavadni v svečanih uniformah, z zategnjenim korakom stopajo čez vaški trg, za njimi pa v velikanskem loku vsa fara, oblita z mogočnimi, zateglimi zvoki trobent.

Šele pozneje se tudi v moj družinski krog zajedò prve praznine, stara mama, stari oče, in za Vse svete odhajamo na obiske grobov na Gorenjsko. Popokališče kakor iz planinskih romanov, dvignjeno nad dolino kakor trdnjava iz turških časov, s temnimi valovi smrek na vse strani, v ozadju pa kot strnjena straža beli vrhovi Julijcev in Kamniških Alp. Grob mojega rodu stoji kakor na otoku sredi globokih zelenih dolin, v milo razmišljanje o moji trdni gorenjski rodovini, utaborjeni v tej pokrajini že stoletja. In grob, ta spomenik smrti, pomeni v tisti pokrajini samo vez med preteklostjo in prihodnostjo.

Potem šele pride moje prvo srečanje z minljivostjo človeškega življenja.

Zimski večer je, ko moj oče, do takrat skrajno zadržan, v navalu nenadne nežnosti odklene svojo pisalno mizo in kakor svetinjo potegne ven pismo. Črke so okorne, velike, pismo pa, ki nam ga otrokom prebere, je tako nežno

in toplo, ljubeče in trezno obenem, kot je lahko samo pismo slovenske matere sinu. Besede o domačem delu, o njegovih bratih in sestrah, besede skrbi zanj, upanje, da bo morda preživela svojo bolezen. Preprosto in bogato pismo. Oče bere, glas mu je nekam nizek, pretresen, in ko konča, vidimo otroci solzo, ki se utrne po izklešanem licu. »To je materino zadnje pismo,« pravi in skriva mokre oči za robcem.

Čudimo se, nikoli ga še nismo videli solznega, nekaj nam stiska srce, strašna reč mora biti to, da zrelemu in trdnemu možu izsili solze iz oči. Smrt kakor da se utihotaplja v nas otroke, grabi nas in nas navdaja s čudno grozo. Te

daj dojamemo v hipu, da mora biti najhujše od vsega izgubiti mater.

In ta misel, ta spomin zaživi v meni znova z vso močjo, ko se te dni vozim v avtu s svojo sestrično, ki ima sedaj blizu šestdeset let. Pred nekaj meseci ji je umrla mama v osem-inoosemdesetem letu, potem ko je deset let morala preležati v postelji. Opiše mi njene zadnje ure, ko je bilo zbranih okoli nje osem od njenih desetih otrok. Vidiš, pravi, te dni imam god. In med voščili letos prvič manjka mamino. Čeprav imama že toliko let, vidiš, mi je tako hudo, ko pomislim, da njenega voščila nikoli več ne bo!

VINKO BELČIČ

PESMI

(Iz cikla Pesmi mrtvi materi)

I.

Kakor se jadro tiho skriva
v modrino morja in neba,
tako si šla, kjer smo doma,
kjer srce trudno se spočije.

Sinice drobne so ti pele
s sliv skozi okenca v slovo.
Zgubilo je sijaj oko
za ljube gučke razcvetele.

Pri cerkvi svetega Jerneja
med svojci, znanci — tam zdaj spiš.
Čez prazni dom pa vetra piš
— odpal je sad, prazna je veja.

Zbogom, Tobija

Letos spomladi je v nekaterih naših domovih gostovalo lutkovno gledališče »Jože Pengov« iz Ljubljane s pravljичno igro češkega pisatelja Floriana »Tobija«. Pes jazbečar po imenu Tobija je takrat razveselil nas vse, otroke in odrasle. Gostovanje nam je ostalo v živem spominu in pričakovali smo, da nas bo isto gledališče ponovno obiskalo letos v jeseni.

V prvih dneh novembra pa je nepričakovano prišla iz Ljubljane vest, da Tobije, takega Tobije, kot nam ga je prikazala Majda Majaron, ne bomo videli nikoli več. Majaronova, ki je sodila med najboljše današnje slovenske lutkarje, je odšla od nas za zmeraj. Bila je na višku svojih ustvarjalnih moči in je za seboj zapustila veliko vrzel, saj so jo odlikovali »smisel za prefinjen humor, subtilna govorna interpretacija in virtuozna animacija«.

Tržaški otroci njenega Tobije ne bodo tako kmalu pozabili.

II.

Tišina, ali te kdo zdaj obišče?
Se v tebi kdo nasmeje in nagovori?
Zaman si letos čakala orača
— ni se razcvel krompir ne debelača.
Motika mamina pod streho rjavi,
koprive, slak preraščajo dvorišče.

Kdo te je ljubil bolj, kdo trše žulje,
bolj nebogljen pleča tu imel?
Kdo pticam, travam, vetru bil je dražji?
Kdo zdaj te, osamela, potolaži?
Porasle steze, prazna hiša, skedenj, hlev
— zdaj vabiš le še roso in metulje.

III.

»In illo tempore...« Soseska se vzravna,
prekriža se, v Mučenca upre oči.
Po znoju, astrah cerkve zadiši,
po roženkravtu, cvetju ajdovom s polja.

Lamutov stric po maši s stene sname križ
in gre med grobi prvi ko pastir.
Zvrste vaščanje se — njih skrbi, nemir
se v litanije zliva mimo njiv in hiš.

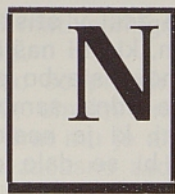
S procesijo pojočo vriska sam zvonik
in vabi jo, privabi jo nazaj.
Med njo te ni, kot si bila nekdanj
— drugje te je poslušal zvesti Priprošnjik.

IV.

Izjokal sem ljubezni solze vroče
za tabo nepozabna. Zdaj je duša
ko greda, ki jo je mrtvila suša,
pa je oblak izsul obilje moče
— in novi sok gre v bil in cvet
za novi med.

Iz morja, vetra, zvezd
mi bjaš čudežno povest:
o svetu, kjer je konec koprnenja,
kjer mavrica se vekomaj razpenja.
Srce ga čuti, veruje vanj
— in čaka nanj.

novela

TONČKA CURK

PLAČILO

Zadnjikrat je pozvonilo z enim samim zvonom, Martin pa tega ni slišal; v ušesih mu je brnelo tisto zvonjenje, ki je trikrat na dan pozvajalo njegovi Marici, ko je v beli poročni obleki ležala na mrtvaškem odru. Ta zadnji pozdrav farnega zvona pa je brnel mimo njegovih ušes. Nič ni ne videl ne slišal, kaj se godi okrog njega... Strmel je v belo krsto na dnu jame in se predramil šele, ko mu je mežnar potisnil v roko lopatico, da prvi za župnikom spusti na krsto nekoliko vlažne, ilovnate zemlje. Zajel je in jo počasi spustil, kot bi se bal, da bi nagel padec prsti Marico zabolal...

Med molitev in votlo bobnenje padajočih kep prsti, ki so jo metali vaščani na krsto, se je mešalo tiho ihtenje deklet in žena, Martin pa je stal ob robu groba s suhimi očmi, le srce je vpilo: »Marica! Zakaj si odšla?«

»Ga vidiš! Niti ene solze ne potoči. Tak ženin! Da ga sram ni!« se je k sosedi obrnila Graberjeva Dana, ki se je na vso moč trudila, da so ji solze tekle po licih.

»Ne obsojaj, Dana!« jo je posvarila soseda, »pravijo, da je velika bolečina nema.«

»Nema?« je z nekakim užitkom dejala prejšnja. »Zdaj se je šele pokazalo, da mu ni bilo zanjo, pač pa za njeno imetje.«

»Če bi to bilo res, bi imel dovolj vzroka, da bi jokal, saj je osem dni pred poroko izgubil vse upanje na imetje,« je zagovarjala soseda. »Smrt mu je vzela nevesto skoro izpred oltarja in mu obenem iztrgala premoženje iz rok.«

»Kaj še! Vse je njegovo. Še preden je zbolela, so vse uredili,« je zatrjevala Dana.

»Ja, če je tako, potem pa res...«

»Kaj vaju ni sram, da na tem posvečenem kraju obirata ubogega Martina?. Rajši bi molili, kot se za kristjana spodobi,« je k njima zabrunjal sosed Simon.

Umolknila sta in Polhova Krista se je osramočena pomešala med druge ženske. Medtem je župnik končal obredne molitve, stopil k Martinu in mu molče stisnil roko. Hvaležno ga je pogledal, potem pa spet obrnil svoj pogled v jamo, ki se je polnila z zemljo.

»Pridi, Martin, greva domov,« je povabil brat.

»Pridem pozneje, Francè, zdaj bi bil rad sam.«

Brat ga je razumel. Stopil je h grobarju, mu nekaj zašepetal, potem pa molče sledil vaščanom, ki so v gručah zapuščali božjo njivo. Na pokopališču sta ostala le grobar in Martin, ki je še vedno nepremično stal in strmel v grob.

Cene je zvrhal gomilo in jo lepo poravnal. Martin se mu je smilil; rad bi mu izrazil sožalje, a si ga ni upal motiti. Dal si je opravka z urejevanjem vencev, ki jih je naslonil na svežo gomilo, vmes pa razvrstil šopke rož. Popravil in lepo je zravnal trakove ter dejal:

»Počivaj v miru, Marica!... Ali greva, Martin?«

»Kaj si rekel, Cene?« se je Martin predramil in pogledal grobarja.

»Marico sem pozdravil, tebe pa povabil, da greva domov.«

»Pusti me tukaj, Cene,« je zaprosil Martin.

»Prav, Martin, pa grem. Vem tudi sam, da bolečina ne ljubi družčine.«

Odšel je in za seboj priprl vrata, ki so bolestno zaškripala; domov pa ni šel. Francè mu je namreč naročil, naj ostane blizu Martina, zato se je umaknil za pokopališki zid in čakal.

Ko je Martin ostal sam, se je naslonil na zraven stoječi nagrobni kamen in zajokal na glas: »Marica! Zakaj si odšla? Zakaj si me pustila samega? Kaj naj počnem brez tebe, Marica? Zakaj si odšla sama, zakaj nisem umrl s teboj!«

Glazen jok se je razlegal preko grobov in Cene si je za zidom brisal oči. Vrnil se je med grobove, stopil k Martinu in mu položil roko na ramo: »Ne joči, Martin, rajši moli.«

»Ne morem moliti, ne morem, Cene! Ti ne veš, kako mi je hudo. Čez teden dni sva imela stopiti pred oltar, zdaj pa... Prišlo je takó naglo, tako nepričakovano...«

»No, pridi, Martin!« mu je rekel Cene.

Molče sta zapustila pokopališče in odšla v vas. Ženske so se ozirale za njima in spet pričele presojsati tuje zadeve.

»Glejte! Šele zdaj se vrača. Pa jo je res rad imel,« je dejala mežnarjeva Franca.

»Beži, beži! Ljudem meče pesek v oči,« je zatrjevala Dana.

»Kako moreš trditi kaj takega?«

»Ker poznam moške. Ne bo dolgo in si bo našel drugo.«

»Ne verjamem.«

»Ne verjameš? Kaj ga nisi videla na pokopališču? Ene same solze ni potočil za njo,« je vztrajala Dana.

»Kaj vemo me, kako mu je bilo pri srcu. Notranje trpljenje je hujše.«

»Solze so izraz notranje bolečine.«

»Ne rečem, da niso. So pa tudi izjeme, posebno pri moških.«

»Saj je še Kristus jokal ob Lazarjevem grobu, ker ga je rad imel, pa bi Martin ne jokal, če jo je ljubil? Zaradi hiše in imetja je lazil za njo,« je gnala svojo Dana.

»To pa že ni res!« se je vmešala Gričeva. »Moj mož, ki je imel biti za pričo pri poroki, mi je povedal, da niso še nič uredili.«

»Bodo pa zdaj, če še niso.«

»Zakaj? Kaj si ob pamet?«

»Saj ni imela nikogar; komu naj bi zapustila, če ne njemu?«

»Poznam Martina in vem, da ne bi sprejel. Pa tudi če bi bilo že prepisano, bi zdaj vrnil.«

»Vrnil — komu?« se je spet vmešala Dana.

»Daljnim sorodnikom. Te ima vsak imed nas.«

»Kaj bo zdaj ostal pri bratu?« je vprašala Franca.

»Da, pri njemu bo ostal,« je povedala Gričeva.

»In si poiskal drugo, Marico pa pozabil,« je piknila Dana.

»Vrnila se ne bo,« je dejala Gričeva, »kdo bi mu zameril, če se bo zdaj ozrl po drugih dekletih?«

Še bi obirale, a zagledale so njegovega brata, ki se je bližal, zato so se vse tri umaknile v svoje hiše.

* * *

Martin je res ostal pri bratu in lepo so se razumeli. Ljubil je domačo zemljo in delal, kot bi bilo vse njegova last. Ko se je v mraku vračal — z motiko ali kakim drugim orodjem na rami — s polja, ga je marsikatero dekletke ogovorilo in se potem ozrlo za njim. Vzdiha: »Kako rada bi mu nadomestila umrlo Marico!« pa ni slišal, ker ga je tiho zašepetalo hrepeneče dekliško srce, on pa takih srčnih utripov ni več znal, in ni umel več brati v dekliških očeh... Morda pa je znal, toda tisto, kar je bral, ni našlo odmeva v njegovem srcu.

* * *

Minula je dolga vrsta let. Druga svetovna vojna je bila že davno mimo. Bratovi otroci so odrasli; dekletki sta se omožili, fant je odslužil vojaški rok, se vrnil domov in kmalu izrazil željo, da bi se rad poročil.

»Vidiš, Martin,« je nekega dne dejal Francè svojemu bratu, »zdaj je prišlo tisto, na kar mislim že vsa povojna leta.

»In kaj bi bilo?« je vprašal Martin.

»Hišo bo treba povečati ali pa zgraditi novo.«

»Res, Francè, saj smo že zdaj v stiski. Če se pa Jože poroči, res ne vem, kje bi našli prostora za novo družino. Zidati novo stavbo pa se mi ne zdi pametno, ker je hiša trdna, samo premajhna je. Če bi tale skedenj, ki je naslonjen na hišni nosilni zid združili, bi se dalo oboje skupaj lepo preurediti v stanovanjsko hišo. Skedenj lahko pogrešamo, odkar smo poleg hleva zgradili novo klonico.«

»Ja, na to pa res nisem pomislil. Seveda, tako bomo naredili: sedanjo hišo in skedenj bomo združili v eno. Samo, denar, Martin, ta predelava bo precej stala, skoraj toliko kot novo poslopje...«

»Toliko pa že ne! In trdnjše bo, ker so zidovi močni; danes pa zidajo skoro vse samo z opeko.«

»No ja, saj imam precej prihranjenega, a se bojim, da ne bo dovolj. Navadno se vsakdo ušteje, ko dela proračun.«

»Na mojo pomoč lahko računaš, Francè. Moj delež, ki si mi ga izplačal takrat, ko sem mislil na ženitev,« se je grenko nasmehnil, »je še vedno v hranilnici. V teh dolgih letih so ga obresti še povečale, pa tudi sam sem nekaj dodal, ker si hotel, da je izkupiček od vina, ki ga pridelamo v Brajdi, moja last.«

»Kaj boš delal zastonj? Če delavca plačam, pa bi bratu ne dal?« je skoraj užaljeno dejal Francè.

»Res je lepo pri nas, ko se tako razumemo med seboj. Torej, kakor sem rekel: z mojim lahko razpolagaš.«

»Kako si dober, Martin! Zdaj mi ne bo treba misliti na posojilo,« se je oddahnil Francè.

»Pa saj sva brata! Po moji smrti bo tako in tako vse ostalo tvoji družini; dokler živim, pa mi zadostuje oskrba in sobica, drugega ne potrebujem.«

»Da, sobica! Zdaj imaš revno in temno; v prenovljeni hiši pa si boš sam izbral, katero boš hotel.«

* * *

Podirali so in zidali. Večali odprtine za okna in vrata; podirali in premikali vmesne stene in preurejevali zunanost in notranost. V teku enega leta so bila skoro vsa dela končana. Martin se je na tistem odločil za sobico z oknom obrnjeno na vzhod.

»Ko ne bom mogel več zgodaj vstajati, bom kar s postelje gledal sončni vzhod, ki ga že izza otroških let rad gledam,« je modroval in pomagal pri delu, kjer je mogel.

Komaj je bilo poslopje za silo urejeno, je Jože pripeljal svojo izvoljenko in njeno mater, da si ogledata poslopje. Vodil ju je od veže in shrambe, kuhinje in sobice za goste v gornje prostore, da si ogledata sobe. Zadovoljno sta kimali in določali, kaj bo v tej in kaj v oni sobi. Z velikim zadovoljstvom sta odšli domov, še prej

pa je mati namignila Francetu, da bi pohiteli s svatbo.

Ko so pričeli s predelovanjem hiše, se je Martin umaknil na senik in je še vedno spal tam. Brat mu je sicer prigovarjal, da bi se vselil in se začasno zadovoljil s starim pohištvom; a Martin, ki ni hotel biti nikomur v napotje, ga je pomiril:

»Pusti, Francè, naj ženske prej temeljito počistijo, ker laže delajo, če ni pohištva v sobi.«

»Ja, saj imaš skoraj prav. Zelo še diši po svežem pleskanju in še posebno po oljnati barvi. Z ženo se kar oddahneva zjutraj, ko vstaneva in zadihava sveži zrak.«

»Zato bom pa rajši še počakal in se vselil po svatbi. Do jeseni še lahko spim na seniku.«

»Kakor veš, da je prav Martin,« je odgovoril brat.

Pred trgatvijo so imeli svatbo. Še prej pa je France vse prepisal na sina, da bi ne imel pozneje nobenih sitnosti več.

Nevesta je prišla, in prišla je na svoje. Nove navade, nova načela in novo — njim tuje mišljenje — je prinesla s seboj . . .

Ko se je dan skrčil in se je v sončno jesen kar čez noč prikradel mraz, je Francè v Martinovi navzočnosti dejal sinu:

»Jože, čas je, da opremiš Martinovo sobico, da se vanjo vseli pred zimo.«

»Ja, zakaj pa niste prej spregovorili, oče?« je v zadregi dejal sin. »Zdaj je že vse določeno.«

»Kako določeno? Brez sobe vendar ne bo. Dve sta še prazni in tista poleg kuhinje.«

»Tista poleg kuhinje,« je brž dejal Jože, »tista ni namenjena za spalnico. Bo nekaka sprejemnica, če se pri nas oglasi kak človek.«

»Saj ne vprašam dosti, Jože«, je mirno dejal Martin. »Tisto majhno sobico, ki ima okno obrnjeno na vzhod mi boš dal.«

»Tiste pa ne, stric!«

»Zakaj ne? Majhna je in v kraju; nobenemu ne bi delal nadlege.«

»V tisti sobici bo imela Ančka pozimi cvetlice, poleti bomo pa tam sušili semena, grah in fižol.«

»Pa mu daj tole, poleg vajine spalnice,« je rezko dejal Francè.

»Ja, oče, kaj pa mislite? Ta sončna soba je namenjena najinim otrokom.«

»Otroke, ki bodo prišli, že čaka spalnica! Zanj, ki je vse življenje delal pri hiši in za hišo dal vse, kar je imel, zanj pa nimaš sobe!« je zarjul Francè.

»Ne jezi se, Francè. Bomo že kako uredili . . .« je žalostno pripomnil Martin.

»Nič ne bomo uredili, ker je že urejeno. Ančki sem sicer dejal, da bi mu pripravili na koncu hodnika, pa pravi . . .«

»Kaj pravi?« je spet zrasel oče.

»Pravi . . . pravi, da je stelnik v hlevu prevelik . . . Pregradili bi in mu tam pripravili sobico,« je Jože s težavo povedal ženine misli.

»Nikoli!« je zavpil oče. »Brat je spal v hiši, dokler nismo začeli podirati in bo spal dokler . . .«

»Dokler?« se je za njegovim hrbtom oglasila snaha. »Dokler ste bili gospodar, ste lahko ukazovali in tudi kričali, če se vam je zdelo potrebno. Zdaj je gospodar Jože in jaz, ki sem njegova žena.«

»Ančka! Kaj tako bomo . . .«, je zadržujoč jezo spregovoril Francè, toda ona ga je prekinila:

»Tako bo, kakor bom jaz hotela. Mar nimam v hiši dovolj vas in taščo?« Obrnila se je in odšla. France pa je s hripavim glasom zavpil: »In ti molčiš? Nimaš besede ne za očeta ne za mater in niti za strica, ki ga peha v hlev? Jože, ali sva te z materjo tako učila«

Jože je molčal. Spreminjal je barve v obrazu, a zinil ni.

»Le pregradi stelnik, Jože, le pregradi, da bo mir v hiši,« je dejal Martin in odšel v Brajdo med trte, ki so že vse orumenele. Tam je sedel na čok, ki mu je služil za stol, ko je špičil količe. Zagrebel je obraz v dlani in se bridko zjokal. Doma pa je tarnal njegov brat: »Kam smo prišli? Moj Bog! Kam smo prišli . . .«

* * *

Spet je šlo mimo nekaj let. Drugi otrok že joka v zibki, mala triletna Minka pa veselo kramlja z dedkom, z babico in s stricem. Njega ima še skoro najraši. Nič ne mara, če ji nekatera črke nočejo z jezika; kar po svoje okrajša besedo in zadeva je urejena. Tako je tudi stric dobil ime: »Tic Matin.«

Bilo je nekega večera v pozni jeseni. Vino v sodih je le še rahlo brbotalo, saj se je bližal sveti Martin. Dnevi so se močno skrčili in noči so bile dolge, predolge, za tiste, ki ne potrebujejo več osem ur spanja . . . Onkraj stelnika je prežvekovala živina; enakomerno je glevila čez dan požrto seno. Prav nič drugega ni bilo slišati v sobico poleg stelnika, kjer je Martin sedel na robu postelje in se pogovarjal sam s seboj:

»Pet let že spim tukajle in živina onkraj mi je za družino. Kako sem se veselil sobice v prenovljeni hiši . . . Kako sem bil vesel, ko se je Jože oženil . . . Prišli bodo otroci in jaz bom užival mladost ob pogledu nanje. Gledati mlade ljudi . . ., družino, ki narašča . . . Kako je to nekaj nepopisno lepega!

Mladost! Jaz je nisem imel. Osemnajstleten sem moral v vojsko. Potem tri leta jetništva v Galiciji . . . Vrnil sem se zdrav, hvala Bogu, veselja pa v tistih povojnih letih ni bilo veliko. Edino moje veselje je bila Marica . . . Z njo je odšla v grob tudi moja vesela mladost . . .

Tudi drugo svetovno vojno sem okusil. Koliko je bilo v tej dobi gorja in krvi na fronti in v zaledju! Bog ne daj, da bi se še kdaj kaj takega zgodilo!

Zdaj sem star. Nečak ima lepo prostorno hišo, toda zame ni prostora v njej... Ubogi brat Francè. Odkar je predal sinu, ne ukaže nič več. Jože pa ni Francè, čeprav je njegov sin... Še jaz trpim, ko vidim, kako sta z ženo potisnjena v kot...

Ančka... Vse vodi Ančka. Vse se mora sukati tako, kakor hoče Ančka... Mene ne mara: na živce ji grem, ker sem star... Ko povečerjamo, moram takoj iz kuhinje... Pa bi rad ostal v družbi med njimi, na toplem... Brat molči in trpi, ker mi ne more pomagati...

Prenehal je nekoliko, ko da išče moči za to, kar bo zdaj povedal. Zares je zrastel z glasom, ko je dejal:

»Nečak pa je cunjja! Cunja za prah, s katero briše Ančka, kamor in kakor se ji zljubi!«

Spet je prenehal in prisluškoval prežekovanju živine.

»Pet let!... Ali kdaj pomisli na četrto božjo zapoved? Nikar mi ne pravite,« se je razvnel, »da velja samo za starše.

»Ančka pa je mene pahnila iz hiše in me poslala v hlev... Ančka! Koliko tihega trpljenja si prinesla v našo, prej tako srečno in zadovoljno družino... Bog ti odpusti! In ne daj, da bi se ti vračalo po tvojih delih!«

Slekel se je in legel v posteljo. Ker spanca ni bilo, je še in še glasno razmišljal: »Ančka, zakaj me sovražiš. Nič hudega ti nisem storil... Vsi so na toplem... Poslušajo radio ali pa gledajo televizijo. Kako rad bi bil z njimi, ko je noč tako dolga, pa ne smem, ne smem, sam Bog ve zakaj?«

Vzel je v roke križ, se zazrl v Križanega in solze so mu drsele po starem razoranem obrazu...

»Gospod, ali jim nisem dal vsega, kar sem imel? Ali nisem delal za domačijo vse svoje življenje? Le kaj naj bi jim še dal?«

Kristus mu ni odgovoril. A ko je strmel v njegovo na križ pribito podobo je razumel, da mu hoče reči: »Glej, Martin! Ti imaš vsaj sobico poleg hleva in v njej posteljo, na katero se uležeš, ko si truden in zaspan; imaš obleko in obuvalo... Meni pa so vzeli vse, prav vse. Le kos platna mi je nekdo usmiljeno ovil okoli ledij...«

Martin je poljubil Kristusovo podobo. V primeri z njim, se mu je zdelo, da je bogat. Potolažen je zaprl oči in kmalu zaspal. Zbudila ga je prijetna in topla svetloba, ki je prihajala v sobo in nekdo ga je z mehkim glasom poklical:

»Martin!«

»Ja,« se je oglasil.

»Vstani, Martin. Na pot pojdeva.«

»Kam?« je vprašal in se pričel opravljeni. Tisto povabilo je bilo tako sladko, da se mu ni mogel ustavljati, zato je le vprašal: Kam?

V svetlobi, ki se je razlila po sobici, se je izoblikovala moška postava.

»Kdo si?« je presenečen vprašal.

»Kaj me ne poznaš?« se je nasmehnil prišlec.

»Ne spominjam se...«, je razmišljal. »Pač, znan se mi zdiš, samo ne vem, res ne vem, kako bi moglo biti to mogoče?«

»Je mogoče, Martin. Mnogo let sva že prijatelja. Od krsta dalje in zdaj jih imaš petinšedeset... Me še ne poznaš?« ga je vprašal ves nasmejan. »Poglej, samo polovico plašča imam...«

»Sveti Martin?! Sveti Martin, moj patron!« je vzkliknil ves presenečen. »Kam pojdeva, sveti Martin?«

»V sobico, ki ima okno obrnjeno na vzhod.«

»So se torej dogovorili?« se je razveselil.

»Se je Ančka dala pregovoriti?« je vprašal in obraz mu je zažarel od sreče.

»Se je,« je odgovoril svetnik. »Otrok, veš, Martin, otrok, ki te je vsak večer vlekel nazaj v kuhinjo, je to izprosil.«

»Otrok,« se je raznežil Martin. »Ja, Minka ima zlato srce, ona me ima rada... Ja, Minka me je vlekla nazaj, ko sem zvečer odhajal...

»Ne poč, tic Martin, ne poč!« je prosila. »Jokal sem, ko sem za vrati prisluhnil in slišal kako otrok joče in prosi mamo, da bi "tic Martin" spal v njeni veliki sobi. Ja, ni me sram povedati, jokal sem, ko sem šel preko dvorišča v hlev... Kako srečen, presenečen bi bil, če bi me bili povabili nazaj v kuhinjo. Pa me niso, veš. Brat se je usekoval, njegova žena je ihtela, otrok je glasno jokal in prosil, Jože je nemirno hodil sem in tja, Ančka pa je molčala...«

»Vem, Martin, vse to vem. Pridi, zdaj greva po plačilo!«

»Po plačilo?« se je začudil Martin.

»Seveda. Poglej mene: samo polovico plašča sem dal, pa sem prejel plačilo. Ti pa si jim dal vse, prav vse.«

»Res je. Dal sem jim vse, kar sem imel.«

»Pojdiva! Zarja že žari na vzhodu. Kmalu bo vstalo Sonce, ki bo tvoje plačilo.«

»Sonce... ki bo moje plačilo...«, je zašepetal Martin in blažen nasmeh se mu je razlil čez ustne.

Ko je drugo jutro nečak stopil v hlev pokladat živini, se stric Martin ni oglasil z običajnim: »Si ti, Jože?«, zato je po opravljenem delu Jože odprl vrata sobice in na pragu zaklical:

»Stric Martin, stric Martin! Veselo novico vam prinašam: nocoj ste zadnjikrat spali v hlevu. Ančka...«

Stopil je bliže k postelji. Stric Martin je mirno spal in okrog usten je bil razlit smehljaj... V rokah, ki so mu bile mrzle in trde je držal križ, ves luknjičast in razjedjen od lesnega molja...

»Stric Martin! O, stric Martin!« je na glas zajokal Jože in se zgrudil ob postelji na kolena.

ANTON KACIN

VIRGILIJ ŠČEK

spomini

(Organizator, politik)

Kadar mi misel gre nazaj na politične dogodke med obema vojnama pri nas, ki jih že zagrinja megla splošne pozabe, se spomnim Virgilija Ščeka, čigar ime je tesno povezano s takratnim javnim delom in obupno borbo Slovencev v Italiji za pravice in za goli narodni obstoj sploh. V zadevni literaturi o tisti usodni dobi, kolikor sem jo lahko pregledal, nisem našel izčrpnega orisa vsega političnega dogajanja niti veliko stvarno pisanih prikazov važnejših osebnosti. Ob pisanju tega sestavka si nikakor ne domišljam, da bo to objektivna in popolna slika Ščekovega dela in pomena. Skušal bom iz tiskanih virov, deloma tudi iz osebnih spominov nekoliko prispevati, da se vloga te zgodovinske in mnogo oporekane osebnosti malo osvetli. Takoj pa moram povedati, da sem pripadal goriški politični skupini (dr. Janko Kralj, Polde Kemperle, Ivan Rejec, Stanko Stanič itd.), ki je od srede tridesetih let dalje Ščeku in tovarišem hudo nasprotovala iz razlogov, ki se mi še danes večinoma zdijo veljavni.

Virgilij Šček se je rodil v Trstu v rojanski župniji (ulica Belvedere 33) na novega leta dan 1889. Oče, ki je bil doma z Gradišča na Vipavskem, je bil strojevodja; mati je prišla iz Velikega Dola na Krasu v Trst za služkinjo. Ker slovenskih šol v Trstu ni bilo, je Virgil obiskoval nemško osnovno šolo. Potem so ga starši vpisali na realko, ki je bila seveda tudi nemška. Leta 1905 se je družina preselila v Gorico. Virgil je nadaljeval šolanje na goriški realki. Med njegovimi profesorji je bilo več Slovencev, na primer katehet dr. Hilarij Jožef Zorn, ki je v osemdesetih letih v ljubljanskem Slovencu branil Simona Gregorčiča proti Mahničevi kritiki v Dvanajstih večerih (Slovenec, 1884). Znan je tudi prof. Ferdinan Seidl, prirodopisec, ki je prišel na goriško realko po smrti pisatelja Frana Erjavca. Šček je maturiral 1909, a ne z odliko, kot piše tržaški »Teden« (15. julija 1948). Iz izvestja goriške realke za leto 1909-1910, ki objavlja seznam abiturientov prejšnjega šolskega leta in podatke o njih, izhaja, da je srednjo šolo obiskoval osem let. Ker je avstrijska realka imela sedem razredov, je možno, da je kak razred ponavljal ali pa je bil eno leto na kaki srednji šoli drugačnega tipa, morda na gimnaziji. V izvestju to ni natančno povedano. V istem

seznamu je rečeno, da se Šček namerava posvetiti železniški službi (Eisenbahnwesen). 1)

Po maturi se je premislil. Šel je na abituentski tečaj v Gradec. To je bil enoletni trgovski tečaj, priključen univerzi. Danes jih v Sloveniji in Italiji ni. Šček tudi v tej stroki ni našel notranjega zadovoljstva. Pred njegovimi duševnimi očmi je začel dobivati vedno trdnejše orise svetlejši cilj. Spominjam se, da je v neki večji družbi pravil, da se je odločil za duhovniški poklic, ker bi kot duhovnik zatiranemu in trpečemu narodu najbolj koristil. To je povedal tako iskreno, da prav nič ne dvomim o resničnosti te izjave. Jeseni 1910 je stopil v centralno semenišče v Gorici kot bogoslovec tržaške škofije. Dne 7. julija 1914 ga je posvetil škof dr. Karlin. Isti dan je bil posvečen tudi Božo Milanović, poznejši voditelj istrskih Hrvatov in zvest xčekov sodelavec.

Šček je bil takoj v avgustu nastavljen kot kaplan pri Svetem Ivanu v Trstu. Proti koncu junija 1917 so ga predstavili za kaplana k Staremu sv. Antonu. Čez dobro leto, tik pred koncem vojne (oktober 1918) pa je šel za kaplana v Lokve. V novih razmerah, ki so nastale, se je Šček nekaj iz prirojenega nagnjenja za javno delo, nekaj pa iz želje, da bi za svoje rojake rešil, kar se je rešiti dalo, odločil, da zapusti dušno pastirstvo in se posveti delu za narod, to se pravi kulturni in politični organizaciji. Dne 15. maja 1921 so bile v slovenskih pokrajinah, priključenih Italiji po rapalski pogodbi, prve volitve v državni zbor. Šček je kandidiral v goriškem okrožju na skupni slovenski narodni listi ter je bil izvoljen. Državni poslanec je bil do naslednjih volitev v aprilu 1924. Potem ni več kandidiral. Medtem se je bil že naselil v Gorici. Postal je tajnik Kat. tiskovnega društva. Leta 1927 je moral zapustiti Gorico. Imenovan je bil za župnega upravitelja v Avberju na Krasu, torej daleč od vsakega kulturnega in sploh delovnega središča. Avtomobila ni imel; takrat bi bil lahko na prste preštel slovenske lastnike osebnega avtomobila. Precej časa je bil tudi pod strogim policijskim nadzorstvom. Orožniki

1) Fünffzigster Jahresbericht der k. k. Staatsberrealschule in Görz über das Schuljahr 1909/1910.

so zapisovali vsakega obiskovalca. Nekega dne pride škof dr. Fogar. Zapisali so tudi njega. Pozneje so pri nadzorstvu malo popustili in ga končno čisto odpravili. Leta 1939 je stopil v pokoj ter se preselil v Trst, kjer pa mu oblast ni dovolila bivati. Zato je šel v Lokev, kjer je preživel vojno in prva povojna leta. Umrl pa je v Ljubljani dne 9. julija 1948 na posledicah operacije. Ta datum ima tržaški list »Teden« (15. julija 1948), ki ga je izdajal in urejal Andrej Gabrovšek; ustanovil pa ga je nedvomno Šček sam. Pisec življenjepisa v Slov. biografskem leksikonu (11. zvezek, str. 593) pravi, da je umrl 6. julija 1948, torej nekaj dni prej. Novi list (10. julija 1958) meni, da je 7. julija 1958 minilo deset let od prerane smrti V. Ščeka. Tržaški škofijski list (1954, str. 66) pa piše, da je umrl 9. julija 1950, torej dve leti kasneje, star 61 let. Morda je kje drugje zabeležen še kak drug datum. Vsekakor je še po smrti nehote povzročil nekaj zmešnjave. Če duše pokojnih vedo ali vidijo, kaj se godi na tem našem pregrešnem svetu — dr. Jakob Ukmar pravi v Eshatologiji, da to ni verjetno — se Ščekova gotovo včasih hudomušno nasmehne, češ naj le iščejo!

Že kot srednješolec se je zanimal za filozofska in socialna vprašanja, katerim se je pridružil še narodnoobrambno. Dr. Tuma poroča v svojih spominih (»Iz mojega življenja«, 1937, str. 304), da je zbiral dijake višjih srednjih šol in jim predaval ter se razgovarjal z njimi. Izhajal je strogo z Marxovega stališča. Mimo verskega vprašanja seveda ni mogel. »Pridemo do zadnje meje spoznavanja, pa nam ostaja dvojna pot: ali ugotovimo, da človek v svojem dejanju in nehanju prihaja vedno globlje do spoznavanja prirode in samega sebe in vidi v delu in iskanju vedno naprej cilj človeka, po načelu vedno više, ali pa nam stoji nasproti neznana neskončnost in tedaj izoblikuje človeški duh (s svojim stremljenjem po ustvarjanju) podobo in bistvo stvarnika. Medtem ko je prva pot — pot človeškega razuma in spoznavanja, je druga pot — pot odpovedi, spoznanja podrejenosti človeka višji sili in izoblikovanja te sile v neskončno mogočno, večno in vsevidno osebnost. Iz poznejšega razvoja mladih ljudi, s katerimi sem razglabljal te probleme, sem ugotovil, da sta obe struji v verstvu prišli do svoje veljave. Dijaki, ki so takrat napravljali name vtis, da so radikalnega realnega naziranja in da izhajajo iz marksizma, so pozneje krenili na različna pota. Posebno me je presenetilo, da je dobra polovica mojih učencev zašla v krščansko socialni tabor. Eden med njimi je bil Šček, pozneje duhovnik in zelo agilen krščansko socialni politik. Deloma je pač vplivalo pričakovanje in prejemanje materialne podpore od klerikalne stranke. A nekateri izmed njih so mi pozneje kot duhovniki izpovedali, da so jih ravno moja predavanja usmerila v verskem smislu. Niso se

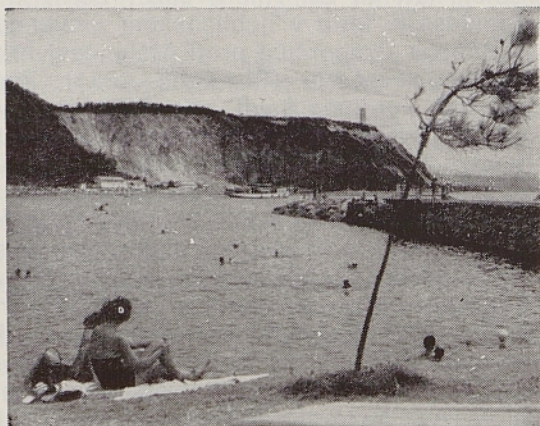
zadovoljili s potjo razuma, delati in iskati resnice vedno više, marveč so začutili nezmožnost človeka, spoznati prirodne sile do temelja, in so se podvrgli vodstvu čustvenosti.« Tuma je s tem nakazal osnovno alternativo eksistencialistov: ali znanstveno poglobljanje in objektivno dognana dejstva ali pa volja do verovanja in notranje življenje; ali samo čista izkustvena znanost ali tudi metafizika.

Mladega Ščeka Tumov marksistični nauk ni navdušil. Močno pa so ga pritegnile krščansko-socialne ideje Janeza Ev. Kreka. Prav tista leta je v Gorici začel zbirati srednješolce katehet Ivan Rejec, Krekov pristaš. Materialna podpora, na katero namiguje Tuma, v Ščekovem primeru gotovo ni odločala, ako je je sploh kaj bilo. Dejstvo je, da je ostal v Rejčevem krogu. Še po vojni je Rejca silno cenil. Pri njem je iskal sveta ob vsaki važni odločitvi, pri kateri si sam v vesti ni bil na jasnem. V poznejših hudih notranjih sporih v organizaciji se je Rejec postavil proti Ščeku, ki pa ni, kolikor mi je znano, nikoli zabavljajl čez njega. Ščekovo socialno mišljenje se je poglobilo na znanih socialnih tečajih, katere je dr. Krek prirejal pri Sv. Joštu. Močno je bila pri njem poudarjena nacionalna nota, kar je pri zavednem dijaku z narodno ogroženega področja razumljivo. Prišel je iz Trsta, kjer je bil italijanski pritisk najhujši. Zanimal se je tudi že za usodo beneških Slovencev. Ko je bil v višji realki, je šel čez mejo v Videm in obiskal Trinka. O tem prvem obisku piše v Trinkovem zborniku (Trst, 1946, str. 78-81).

Šček je nastopil dušnopastirsko službo, ko je že divjala prva svetovna vojna. Za javno delo in narodno organizacijo čas ni bil nič primeren. Veliko dela pa ga je čakalo na verskem in socialnem polju. Z verniki je takoj našel stik; bil je nenavadno komunikativen. Že takrat je bil poln načrtov. Zanimal se je zlasti za slovensko šolsko vprašanje v Trstu.

Njegovo pravo javno delo se je začelo po vojni, ko je vstopil v politiko.

(dalje)

Srce duhovnika

Na celovški postaji me je pozdravilo jasno poletno jutro.

Ko sem prišel k njemu, je ravno maševal skupini šolskih deklic. Sledile so maši z neko vedro prisrčnostjo, ki jo danes drugod pri slovenski mladini komaj še srečamo.

Jasno, da se me spomni, ko po končanem božjem opraviilu pristopim k njemu. Kako kaj gre našim koroškim študentom, vprašuje kot vedno. Za nas vse da on vedno moli in se nas spominja med mašo.

Bremena njegove duhovniške skrbi za naš dušni in telesni blagor ni mogoče dojeti ob samò zemeljski razlagi, poprej moramo biti sposobni dojeti njegovo mistično duhovniško poslanstvo. Ljubezen duhovnika je tako široka, da v odpovedi samemu sebi popolnoma služi in se žrtvuje za duhovni blagor vseh njemu zaupanih.

Pripovedujem mu.

Koroška mladina mu je tako pri srcu. Gotovo je v njej up, da prevzame narodno izročilo, s katerim je danes in v prihodnje skoraj neločljivo povezan tudi duhovni blagor.

In mladina je dobra, najsi tudi išče novih potov do resnice. Mogoče bi bil potreben nekoliko širši čut za skupnost, širše razumevanje različnih pogledov . . . ?

Ko me posluša, mu je videti v očeh zadoščene. In vendar se zdi, da je s tem teža njegove duhovniške skrbi komaj kaj olajšana. »Ste brali zadnjo številko naše kulturne revije?« me potem vprašuje, »jaz sam je še nisem. Govorijo mi pa, da je v njej eden naših mladih književnikov znova pisal nespoštljivo o Cerkvi. Veste, on je bil nekaj moj gojenec.«

Pri svojih letih bi moral biti pravzaprav že odmaknjen od vsakdanjosti, že odtegnjen temu svetu, pa mu je, nasprotno, duh še popolnoma jasen in njegovo duhovno breme očetovske skrbi pri polni teži.

Razumem ga, v Cerkvi vidi skrivnostno Kristusovo Telo.

Toda Cerkev, dasi božjo ustanovo, tvorijo ljudje, ki pred zmotnostjo niso v ničemer zavarovani.

In če ravnanje katerega od cerkvenih ljudi ostro nasprotuje božjemu in naravnemu pravu, kot ga predstavlja narod in njegovo kulturno izročilo, posebno pa pomen izročila za duhovni blagor narodnih pripadnikov?

Je mogoče iz spoštljivosti do mistične osebe Kristusove Cerkve zagovarjati ali, če tega ne, pri-

krivati nepravilnost in tudi krivičnost nekaterih cerkvenih ljudi?

Res pa je po drugi strani tudi, da je vsak človek, tudi v Cerkvi, plod vzgoje, okolja in krajevne-ga vzdušja, v katerem raste. Pogosto pridejo predsodki v podzavest, da se jih niti več ne zaveda. V negativnih gledanjih ga vsako grobo protestno nastopanje in ravnanje na nasprotni strani v njegovih predsodkih le še bolj potrjuje.

Poleg borbenosti same je mogoče še bolj nujna prepričljivost, umirjenost, vztrajno informiranje javnosti, obzirnost, pred neprestanim očitanjem.

Tisti kritični sestavek bi bil mogoče za koga celo sporen.

Kot celota sporen verjetno ni, toda nekateri izrazi vendarle . . .

Težko je, prav gotovo, zadržati se zaradi vseh neprestanih zapostavljanj, premagati nabrano zagre-njenost, mračno sliko življenja. To je mogoče razumeti. Toda obtičati za vedno na mračni usodnosti?

Verjetno pa podoba usodne sključenosti in zave-st brezizhodnosti le ni edina v koroškoslovenski srenji, pa naj bi bila druga, vedra slika življenja ob jezerih časovno tudi bolj redka. Gotovo pa je, da leži edino na nas samih, da prerastemo občutek usodnosti. Vsak od nas mora vedro podobo najprej sam začeti uresničevati, ako jo želimo imeti v pri-hodnosti. Tvorci prihodnosti pa smo mi . . .

»Ni tako hudo,« odgovarjam, »ako človek prav razume, četudi ne soglaša. Vsak ima svoje gleda-nje, vsak svojo vest.«

»A pravite potem, da ni tako hudo.«

V njegovem glasu je čutiti mogoče olajšanje.

»Ne, mislim, da ni.«

* * *

Vlak vozi mimo lepih krajev ob Vrbskem jezeru.

Če smo kaj izgubili, to gotovo ni usodno v tvarnem, ki se danes kupuje, jutri prodaja. Izgubitev je v usodnosti zavesti, da bi moglo biti nekaj dokončno izgubljeno. In to danes, v dobi tehnike, znanosti, gospodarstva?

Današnja doba res prinaša osamitev posameznikov, toda naša skupnost bo osamitev premagala, ker je živ organizem in se zna prilagoditi stvarnosti, kot je že tolikokrat dokazala v svoji nadtisočletni zgodovini. Prag malodušja v naši srenji premagujejo danes energije, ki bi jih še pred letom komaj kdo pričakoval.

S. J.

Prizor iz »Poslednjega pogovora« (od leve proti desni): M. Kravos, P. Ugrin, D. Pertot, Fr. Žerjal, M. Kandut in Ivo Sosič.

Proslava kmečkih puntov

(Iz govora predsednika SP, Marija Maverja v Štivanu)

Na tej proslavi se spominjamo obletnic kmečkih uporov: 400 - 500 let je že od prvih kmečkih puntov na Koroškem in od velikih slovenskih in slovensko-hrvatskih kmečkih puntov. 260 let pa je od velikega tolminskega punta in od uporov, ki so se odvijali tudi v teh krajih.

Nekaterim je prišlo kar v navado, da ob vsaki priložnosti ponavljajo, kako smo se Slovenci samo s pismenostjo, s kulturo in s tiskano knjigo priborili do svoje identitete, kako smo iz teme časov stopili v zgodovino, kot da nas prej sploh ni bilo.

Med nami so izobraženci, ki slovenske zgodovine ne poznajo in zagovarjajo to tezo in so prepričani, da se je vse začelo morda z romantiko in z meščansko revolucijo. Skratka vsa slovensko zgodovino kar se da poenostavljajo in to delajo zato, ker je ne poznajo.

Naša zgodovina pa ni tako velika in slavna kot zgodovina drugih evropskih narodov, ki so si že v srednjem veku ustvarili svoje narodne države, ni za nas Slovence prav nič manj bogata in velika. Ni res, kot trde nekateri, da današnji Slo-

venec nima od te zgodovine nič. Nasprotno. To, kar danes smo, smo postali v teku let in časov, do tega smo se priborili z lastnimi močmi.

V naši zgodovini so dogodki, mimo katerih ne moremo. Poglejte na primer:

— kaj bi bilo z nami Slovenci danes, ko bi se poglavje našega pokristjanjevanja končalo drugače, kakor se je?

— kaj bi bilo z nami danes, ko bi pred 400 in 500 leti naši predniki ne prijeli za koso in motiko in šli v boj za staro pravdo, v boj, ki ni bil samo socialni, ampak tudi narodni?

— kaj bi bilo z nami danes, ko bi se Primorci v času fašizma in v zadnji vojni odločili drugače, kot smo se?

To so eposalni mejniki, zgodovinski, revolucionarni, konkretni, katerih posledice čutimo danes tudi mi, današnji konkretni Slovenci. In ti mejniki niso edini. Lahko bi jih naštel še in še.

Ta proslava je posvečena kmečkim uporom. Le-ti so v določenem trenutku naše zgodovine postavili tudi vprašanje politične svobode. Kmečki

punti so vrnilo Slovence v politično zgodovino z družbenim gibanjem, mogočnim in revolucionarnim. Po 700 letih tuje nadvlade in fevdalizma smo se Slovenci uprli fizično, konkretno, s silo. To dejanje je za nas prav tako važno kot izid prve slovenske tiskane knjige, kar — morda tudi ni slučajno — se je zgodilo skoraj istočasno.

Da so se punti v začetku 18. stoletja odvijali tudi okoli devinskega gradu ste že slišali na predavanju, ki ste ga imeli nedavno v krožku. Ne bom ponavljal, kar so že strokovnjaki obdelali bolje, kot bi to storil jaz.

Danes se bomo teh dogodkov spomnili še enkrat s to prireditvijo, ki smo jo pripravili skupaj.

FRANC JEZA

Poslednji pogovor

Predstava o položaju slovenskih kmetov pod graščaki

V proslavo kmečkih uporov se lepo uvršča drama Franca Jeze, ki jo je napisal nalašč za to priliko. Že v Štivanu samem smo občudovali njen tekst, ki teče neprisljano in gladko, obenem pa je tudi po tematiki točna slika tistega časa. Mislimo, da se je Jeza, ki je že napisal več dramskih radijskih tekstov in to z veliko učinkovitostjo, posrečilo napisati tudi odrski tekst, ki prerašča običajna priložnostna besedila.

Po tematiki je zajel čas, ki je zorel v splošni kmetijski upor. Zgrabil ga je dovršeno in mu je dal lirski okvir s tem, da je v njem posredoval srečanje med Marijo in Petrom. Tudi, ko so kmečki voditelji premagani in jih obglavijo, se njegov sin Peter in dekle rešita: nadaljevala bosta boj za kmečko pravdo.

Dejanje samo je Jeza dobro razgibal in utemeljil: na eni strani so kmetje, ki bi hoteli vse zlepa in počasi, na drugi pa so tisti, ki bi hoteli kar takoj udariti. Sekira je njihovo orodje, beseda jih razgibava. Nazadnje prevlada mirna pot: tako zelo so prepričani v svoj prav, da mislijo, da jih bo moral tudi cesar poslušati.

Obenem pa je to usodno: to zavlčevanje j'h spravi do tega, da jih zajamejo in končno obglavijo. Tako je kmečki upor sicer zapečaten, a to je samo navidezno. Seme, ki so ga sejali, klije pod zemljo in zori v dan, ko bo tudi kmet rešen vseh bremen in ponižanja.

Režija Jožeta Peterlina je stvarna, nikjer pretirana. Lirični prizori in dejanje kmetov se stopnjuje in je razgibano le, ko so nasprotja med kmeti samimi, kako bi upor začeli. Ko prinese Gradnik zadnjo vest, da so graščaki zaprli ljudi v goriškem gradu, tedaj ni nobenega pomisleka več; zdaj vedo, da mo-

Zahvaljujem se Kulturnemu krožku Devin-Štivan, Fantom izpod Grmade in še posebno gospodu Leži, ki nam je dal ta prostor na razpolago. Vsem pa želim, da bi iz puntarskega duha naših prednikov, iz slovenske zgodovine, črpali moč in domišljijo, ki sta potrebni v današnjih nenaklonjenih časih, ko se nam zdi, da se vse okoli nas podira in da vse propada.

Vsak od nas naj naredi svojo dolžnost, kot so jo naredili naši predniki in naši starši, in s tem bomo koristili slovenstvu in bomo imeli mirno vest.

Na svoje zgodovinske obletnice in na lastno zgodovino bodimo ponosni, pa naj Previdnost obrača stvari, kakor hoče.

rajo udariti. Vse to je prikazano z veliko mero občutljivosti in verjetnosti. Zelo lepi so ljubavni prizori in pa prizor, ko ugaša v kmetih vsako upanje na rešitev.

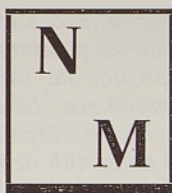
Tudi igralci so zelo dobro rešili svoje vloge. Simon jih vodi po svoji skušnji, ki si jo je pridobil. Vendar je to človek, ki bi ne hotel kar s silo nad graščaka, ampak polagoma in s preudarnostjo. V njem je tragična krivda, ki vodi ta kmečki zbor nad graščaka, istočasno pa govori iz njega kristjan in preudaren človek. Rešitev dejanja pokaže, da ni imel prav. Vlogo zelo posrečeno in z velikim poslušom za dejanje igra Franko Žerjal.

Z njim je še Lovrenc Iva Sosiča, ki mu s preudarnostjo in mirnostjo v vsem pritrjuje. Pri njem se kmetje zbirajo, zato bo tudi on moral umreti. Povsem drugačen je Lapajna Danila Pertota in Kobal Pavla Ugrina. Ta dva sta neučakana, sta divja, ko slišita za krivice, ki se kmetom gode. Ona dva bi takoj udarila. Oba zelo posrečeno razgibavata dejanje in ustvarjata iz likov žive ljudi. Gradnik Daneta Žerjala prinese sporočilo o dogodkih v Gorici, ves zadihan je in onemogel. In Marko Kandut je stražar-kmet, ki tudi s prizadevnostjo rešuje vlogo.

In zato je še okvir, ki ga dajeta zgodki Marijan Kravos - sin Peter in Erika Scheimer kot Marija. Oba sta mladostna in prinašata v grobo dejanje vedro optimizma in sreče. Njuna usoda je živa in aktualna ter vseskozi simpatična. Oba zelo dobro rešita svoji vloge. Tako se predstava, ki jo igrajo člani Slovenskega odra zdaj po naših dvoranah dostojno uvršča med proslave kmečkih puntov. Pa tudi sicer je lepa prireditev, ki jo velja videti.

M. M.

novela mladih

ESTER SFERCO

EMOTIVNOST

Brala je Na klancu in jokala. Ni razumela, zakaj njene sošolke sploh ne jočejo ob takšnih knjigah, ob filmih, ob predstavah. Ona je jokala povsod. V kinu je skoraj vedno skrivala obraz v robček in skušala ihteti tiho in malo smrkati, da bi je drugi ne videli in se ji smejali. Včasih je opazila koga, ki so mu tekle solze po licih in takrat se je čutila tesno povezana z njim. Vezala ju je vez, mokra vez slanih solzà.

Imela je mozoljasto kožo in malce prevelik nos, zato je ure in ure prebila pred ogledalom in vedno bolj razočarano ogledovala svojo podobo. Mami je skrivaj jemala pudre in rdečila in se skušala olepšati, a zgodilo se je, da se je zopet, kakor vedno, preveč pustno prešerno naličila in spet je neutolažljivo, pretresljivo zajokala. Po licih ji je tekla mavrica raznobarnih solz in vedno znova sta milo in čista voda izmila vse, le težav ne — te so bile prevelike.

In poležavala je na divanu, se opirala na komolec ter brez znamenja življenja strmela v ženske revije. Brala je ljubezenske romane, zadnja poročila o filmskih zvezdnikih in horoskope. Včasih je odsotno pogledala po skromnih predmetih, ki so bili razvrščeni povsod po njeni sobi, po slikah pevcev, igralcev (play-boyev), po dirkalnih motorjih in pogled se ji je naposled ustavil na veliki skladovnici revij. Vedno bolj se je večala ta skladovnica in včasih se ji je zdelo, da je v kaki drvarnici in da bi bilo najbolje, da bi šla na dvorišče in s tem poslikanim papirjem zakurila velik kres. Pa se je vedno znova premislila in spet se ji je zdelo, da bi s tem vse njene sanje postale dim in ko se bo ta dim razpršil, bo od vsega ostala le peščica pepela.

Zaklepala se je v kopalnico in na ogledalu preučevala izraze, ki bi najbolj pristajali, se pačila, vzdihovala, mežikala... in se ozirala k vratom, da se prepriča, ali nihče se bije po njih in ne gleda skozi ključavnico. Vračala se je v kuhinjo z vedno težjim srcem in mama jo je kdaj pa kdaj strmo pogledala, zmajala z glavo in vpraševala sorodnike:

»Ali se vam ne zdi, da je naša Vida nekam čudna? Bleda je in včasih ima tako zabuhle oči...?«

Takrat se je Vida prisiljeno nasmehnila in jadrno odhitela v sobo, kjer se je pogreznila v

svojo naslanjač in v svoje premišljevanje, za katero ni nihče vedel. Iz revij je prepisovala naslove svojih izvoljenih umetnikov v debel zvezek in jim potem pisala strastna, rožnata, modra ali obupujoča odišavljena pisma. Pošiljala jih je na vse konce in kraje in malokdaj je dobila težko pričakovani odgovor. Ko pa se je to le kdaj zgodilo, je z rdečico jemala ven poslano fotografije in jih na skrivaj stiskala na srce in z njimi hladila vroča lica. Dokler se jih ni naveličala. Takrat je mesto zavržene fotografije dragega zvezdnika zasedel drugi, privlačnejši — in ona je spet pisala, pisala...

Sedela je na oknu in gledala na ulico, kjer je korakala gor in dol pisana množica ljudi. Kdaj pa kdaj se je kdo ozrl na njeno okno, prepoznala je obraz in mu pomahala. Vsi pa so hiteli dalje in zdelo se ji je, da stanuje v zakletem gradu in da se vse boji, ko stopa mimo njega. Boji? Koga se vsi boje? Zmaja, njenega očeta, ki se jezi vsakokrat, ko jo vidi na oknu in na cesti z njenimi sošolci. Ko ji je branil, da gleda skozi okno svoje sobe, se je zatekla na okno kopalnice in od tam gledala na okna visokega bloka, da bi na njih uzrla mladi obraz, ki je zasedel vse njene sanje. In uzrla ga je na oknu velike bele hiše na glavni ulici, nekoč, ko je kakor vedno gledala v zrak in trčila v katerega izmed mimoidočih, ki jo je opozoril, naj gleda na pot, po kateri hodi. On je sedel na oknu in bral knjigo. Ona je od tedaj imela po petkrat na dan nujne opravke na »njegovi« ulici.

Hodila je v kino z očetom ali s sošolkami in v vsakem privlačnem igralcu je uzrla njegov obraz. In vendarle je nekoč z obotavljajočimi koraki prišla pred »njegova« vrata in pogledala primetek pod »njegovim« zvoncem. Srce ji je utripalo, ko je z dolgimi, presuhimi nogami preskakovala stopnice in se s koščeni rokami oprijemala ograje. Nohti, ali kar je na teh divjaških prstih ostalo od njih, nikakor niso hoteli zrasti, ker si jih je vsak dan znova, ne da bi se zavedala, tlačila v usta in jih potegnila ven vse obgrizene. Koliko nedokončanih pisem se je zvrstilo v njenem predalu! Kako je sedaj hitro pozabila na nedosegljive idole, ki so se ji kar naprej in naprej nasmihali iz nalepljenih slik! On, on, samo on! Včasih se ji je zdelo, da jo povsod spremlja, da hodi z njo po ulici, da sedi z njo v

šolski klopi in da se smehlja njej, samo njej in ji šepeta sladke besede. In kot v risankah so se sanje razblinile v oblaček, ki je počil in »puff« ... že je vse izginilo in poleg nje je sedela majhna, nerazvita, hudobna sošolka z očali, ki so ji ležala na kljukastem nosu, in še enkrat ji je ta mali vrag odklanjal domačo nalogo, ko je ona prosila in moledovala zanjo. V šoli je šlo vedno slabše. Celo v redovalnici najbolj privlačnega izmed učiteljev je bilo kar čedno število nezadostnih, med katerimi se je včasih zasvetila majhna in pohlevna polzadostna ocena. Nje to ni zanimalo, pač pa je zanimalo to njene starše, ki so se zaskrbljeno odzvali pismu, ki jih je obvestilo o nepripravljenosti njihove hčere. Odzvali so se v šoli in tudi doma je oče pokazal, kako je treba v takih situacijah reagirati. In tako se je še enkrat nepričakovano znašla v solzah in napovedovali so ji, da bo že inštruktor poskrbel za to, da bo boljša in da ji bodo vse tiste nezrele misli, ki niso v zvezi s šolo, izbili iz glave. Njena glavica pa je postajala čedalje bolj sanjava, dokler nekega dne ... Ah, da pomisli na tisti dan ...

Pozvonilo je, čisto narahlo, in oče je bil ves v plamenih:

»No, sedaj pa boš videla, kdo je! Tisti, ki ti bo glavo postavil na mesto! Inštruktor!«

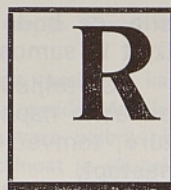
Njo je zazeblu pri srcu in stisnila se je v naslanjač in skušala dobiti resen in umirjen izraz, ki naj bi prekril njene občutke gnusa in razdraženosti, ki jih bo občutila, ko ji bodo predstavili tistega »tipa«, ki naj bi jo kaj naučil. Tedaj je oče slovesno prikorakal v sobo in si začel popravljati hlače. Ona je kar naprej nemarno sedela in zrla predse. Iz njene nemarnosti se je dalo razbrati, da se boji trenutka, ko se bodo njene oči srečale z očmi tistega »rablja«. In srečale so se ... Bil je on! On, ki je na svojem oknu na glavni ulici (številka ta in ta) bral knjigo in se ni oziral, on, ki je bil vzrok njene sanjivosti, nemarnosti in zagledanosti.

Oče ji ga je predstavil in ona mu je vsa rdeča (čeprav je skušala na vse načine biti ravnodušna) stisnila roko. Nasmehnil se je in rekel, da upa, da se bosta razumela. Ona pa ga je gledala s svojimi modrimi, otroško razprtimi očmi in mislila, da so vse to sanje.

Že tistega dne sta začela in ona je v mesecu dni popravila vse negativne ocene. Šolsko leto se je zanjo uspešno končalo in šele takrat mu je jecljaje nekaj povedala ... Da ji je všeč in da ... Znova je zardela kakor vedno, ko ji je on pogledal v globoke modre oči in se nasmehnil. Molk, ki je nastal po njenih zmedenih besedah, je prekinil s tem, da mu je ona zelo všeč, toda ovira je to, da je ona še malce premlada ... Počaka naj.

In takrat je ona zajokala, ker je mislila, da je čisto navadna spogledljivka.

razmišljanja mladih

UČITELJICA JE REKLA...

Prvi dan šole, na katerega smo otroka dolgo pripravljali in prenesli nanj svojo skrb, pričakovanje in razburjenje je mimo. Pravzaprav pa moramo priznati, da ta »veliki dan« nanje ni naredil ne vem kakšnega vtisa. Zanje se začenja pravo doživetje šole v naslednjih dneh, ko dobijo točen urnik, ko spoznajo sošolce, ko jim postane glas in obraz učiteljice bolj domač. Ti prevzamejo zdaj glavno mesto v otrokovem duševnem svetu, to so njegovi idoli in zgledi, nanje misli in o njih govori tudi doma. Predvsem pa postane zanj merodajno, kaj reče učiteljica. »Učiteljica je rekla, da moram delati sam naloge...« »Veš, se ne reče učiteljica, ampak učiteljica...« In tako postane stavek »učiteljica je rekla« najbolj pogost in najbolj v rabi.

Mnogim materam se milo stori in so malo ljubosumne, ko vidijo, da je nekdo drug prevzel njihovo avtoriteto. Do tega trenutka je bila namreč ona garancija, da je nekaj prav in res, kadar je bilo treba nekaj dokazati prijateljem. »Mama je rekla,« to je bil zadnji in odločilni argument. Zdaj pa postane merodajno to, kar reče učiteljica! In zgodi se celo, da mama trdi nekaj, nekaj drugega pa učiteljica. Tako da bi mama večkrat najraje izbruhnila: »Doma je važno, kar rečem jaz, v šoli pa kar reče učiteljica!« Vendar pa je bolje, da se premagamo: vedno pazimo, da ne bi dobil otrok vtisa, da sta si mama in učiteljica v nasprotju. Otrok namreč zelo trpi, če opazi, da ni soglasja med osebami, ki so mu najbližje. To velja seveda predvsem za nesoglasja med očetom in materjo, v manjši meri pa velja to tudi za odnos med mamo in učiteljico. Za otroka predstavlja namreč učiteljica oporo v svetu. ki je zanj še tuj in neznan. Zato mora biti prepričan, da je njegova »učiteljica« modra, pametna in da ga ima rada. Mi pa mu ne smemo nikoli — posebno pa ne v prvi šolski dobi! — izpodbijati učiteljicine avtoritete. Če se nam zdi kaj napačno, se obrnimo direktno na učiteljico in njej pojasnimo svoje pomisleke.

Mate

Dober dan, gospodična učiteljica

Za nami je že cel mesec šole. Študentje smo se počasi privadili na vsakdanje šolsko življenje. Spoprijeti se je bilo treba z različnimi šolskimi težavami. Nekateri z novimi predmeti, četrtošolci učiteljišča in petošolci ostalih višjih šol pa z dejstvom, da bodo letos maturirali in da bodo morali med šolskim letom napeti vse

sile, če bodo hoteli uspešno opraviti zrelostni izpit in samostojno stopiti v življenje.

Učiteljskišnice četrtega letnika pa čaka še posebno naporno leto in to ne samo zaradi maturo, temveč predvsem zato, ker jih čakajo — nastopi.

Za tiste, ki ne vedo, kaj so nastopi, naj povem, da mora vsaka učiteljskišnica četrtega razreda med šolskim letom nastopiti kot učiteljica enkrat ali večkrat v osnovni šoli pri Sv. Ivanu pod nadzorstvom komisije. Nastopi lahko v kateremkoli razredu. Pri tem mora paziti, da otroke tisto uro res nekaj nauči in da drži disciplino.

Po uri se komisija in njene sošolke zberejo v razredu in o njenem nastopu živahno debatirajo ter jo opozorijo na morebitne napake, ki jih je med uro mogoče naredila.

Pred dnevi sem opazila, da se je Lidija med odmorom nekam čudno vedla. Videti je bila nervozna. Na moje vprašanje, kaj ji je, mi je z zaskrbljenim obrazom odgovorila, da bo v kratkem nastopila v osnovni šoli. Voščila sem ji vso srečo in jo prosila, naj mi sporoči, ko bo nastop opravila, kajti bila sem radovedna, kako ji bo nastop uspel.

In res je tudi ta strah minil in predvčerajšnjim okrog enajstih se je že vsa nasmejana vračala z osnovne šole. Ko sva se tistega dne skupaj vračali domov, mi je na moja radovedna vprašanja prav rada odgovorila.

V katerem razredu si nastopila in kateri predmet si učila?

Svoj prvi nastop sem imela v petem razredu in sicer iz italijanščine. Obravnavala sem neko novo berilo v zvezi s tednom varčevanja. Predvsem sem morala berilo otrokom lepo prebrati in jim razložiti neznane besede.

Kako si pripravila uro, katere pripomočke si uporabila?

Predvsem moram povedati, da sem za pravo učne ure porabila ogromno časa, tako da sem komaj letos, ko sem v četrtem letniku učiteljskiša spoznala, da je učiteljski poklic res težaven. Na žalost pa mnogi tega ne vedo. Vse

preveč si učiteljico predstavljajo kot nekakšno mamico, ki se igra z otroki in skrbi, da jim ni dolgčas v šoli.

Moja ura je potekala tako: najprej sem naredila kratek uvod, da sem otrokom pokazala diafilm na temo o varčevanju. Sledila je razlaga berila in neznanih besed. Na koncu pa sem z otroki ponavljala, kar so se med uro novega naučili.

Ali si se počutila sposobno naučiti otroke nekaj novega? Si imela po uri občutek, da si jih res nekaj naučila?

Čeprav sem prvič poučevala, sem bila že vnaprej prepričana, da sem zmožna otroke nekaj naučiti, in zadovoljna sem bila, ker sem na koncu ure spoznala, da sem imela prav. Bilo mi je kar lepo pri srcu, lahko bi rekla, da sem bila kar ponosna nase.

Kako si se počutila, ko si pred uro vstopila v razred?

Bila sem kar mirna, le ko sta v razred stopila profesorja in vse moje sošolke, sem postala nekoliko razburjena. Zavest, da me bo toliko ljudi gledalo in ocenjevalo, je povzročila v meni nekoliko treme.

Kako je potekala ura?

Občutek sem imela, da so učenci pouku sledili in da so zlahka dojemali snov.

Kakšne občutke si imela po uri?

Nobenih, samo oddahnila sem se.

Kako so te kritizirale učenke in profesorja?

Sošolci so trdili, da je bil nastop zelo dober. Ne vem, mogoče so to rekli le iz kolegialnosti. Tudi profesorja sta ocenila nastop kot dober. Naredila pa sta mi opazko: povedala sta mi, da sem med uro prehitro govorila. To opazko sem sicer pričakovala, vendar sem prepričana, da bi takrat marsikdo na mojem mestu hitro govoril, le da bi ura kmalu minila in bi se oglasil šolski zvonec.

Zapisala **Evelina Jeza**

KAJ IN ODKOD JE NARODNOST

Narodnost je po leksikalni definiciji pripadnost nekega narodu. Narod pa je — poenostavljeno — del človeškega rodu, ki ga povezujejo skupni jezik, zgodovina, kultura, interesi in težnje. Obe definiciji pa se nanašata na že izoblikovan narod, torej na skupnost, ki že ima zavest o sebi in o svoji specifičnosti v svetovni družini narodov. Kaj pa je ono zadnje ali osnovno bistvo narodnosti,

ki je obstajalo že davno prej, ko je bil še ljudstvo, pleme in kar je nižjih in prvotnejših oblik?

Že sama beseda »narod« oziroma »narodnost« skriva v sebi glagol »roditi se«. V starejših slovenskih tekstih srečamo celo obliko »naroditi se« in je s tem sorodnost pojmov še očitnejša. V tem pomenu nas besedi »narod« in »narodnost« vodita daleč nazaj, nekam k začetkom, iz-

voru, skratka k rojstvu. Vsak današnji narod pa se je z zametki svojih kasnejših lastnosti rodil nekje v sivi pravadnini.

Če primerjamo narod s človekom in gremo s to primerjavo po razvojni poti nazaj, ugotovimo sledeče. Današnji izoblikovani narod je podoben odraslemu človeku z jasno zavestjo. Pred tem je bil še ljudstvo brez prave zavesti, torej otrok, nekje še prej pa se je sploh rodil. Toda človek obstaja še pred svojim rojstvom: v materinem telesu, pred tem v življenjskih sokovih staršev, pa še prej v prastarših in po tej lestvici nazaj vse do prve žive celice sploh. Lahko nekaj podobnega trdimo tudi o narodu? Je možno, da ga je božja ali naravna zakonitost predvidevala že v nekem delčku parcelice, v kateri se je nekoč prižgalo življenje in nato v milijardah let eksplodiralo v neskončno pestrost narave? Domneva je tako očarljiva — ali pa tako naravna — da bi ji človek najraje pritrnil. Vsekakor je edina konkretnost v ugotovitvi, da je narodnost skrivnost narave. To seveda ni veliko, a nam vendar omogoča nekaj temeljnih spoznanj. Vse, kar je zasidrano v skrivnosti narave, je smotrno, težko uničljivo, odraz neke volje in nekega namena. Če je tako, potem je narodnost neka pradanost, ki ima v skrajnih posledicah etične temelje in je zato VREDNOTA. To bomo skušali razčleniti v prihodnjem

poglavju, ko bomo ugibali o tem, zakaj se je človeštvo oblikovalo v narode.

Pri vsem tem pa si nismo odgovorili na vprašanje, kaj je sploh narodnost, kaj je tisti »nekaj«, ki opredeljuje človeštvo v ločene skupnosti. Točnega odgovora najbrž nikoli ne bo. Spet lahko le ugibljemo: narodnost je skupek lastnosti, ki so značilne za posamezne dele človeštva. Ker je obstajal ta skupek pred zavestjo, bi logično sklepali, da je časovno in razvojno vsaj tako star kot dejstvo narodnosti. Mogoče lahko sploh trdimo, da gre za pravo porajajočo, ustvarjalno, razpredeljujočo silo, ki je bila določena od narave ali njenega Stvarnika. Ta sila je v vsakem človeku in soobstaja z drugimi temeljnimi silnicami. Predstavljamo si jo lahko nekje na skrivnostnem razponu med psihičnim in somatičnim središčem človekovega življenja in je podrejena zakonom dednosti v njenih najbolj rafiniranih oblikah.

Vse to so seveda le ugibanja, razmišljanja, tavanja po skrivnosti. Daleč so od kake trditve, kaj šele od znanstvenih pretenzij. V prihodnjih poglavjih pa se bomo približali trdnejšim tlom.

(DALJE)

S. Martelanc

SREČANJE MED MLADIMI

Pred nedavnim sem spoznal mladega Italijana: Predstavil se mi je kot evropeist. V pogovoru je povedal tudi tole:

»Biti evropeist v Trstu ni isto kot biti evropeist v Milanu ali Turinu. Če naj ima evropeizem kak smisel v Trstu, ne sme mimo vprašanja Slovencev.«

Čprav me je izjava nekoliko presenetila, moram priznati, da ni šlo le za fraze. Ko sva še naprej govorila o odnosih med Slovenci in Italijani na Tržaškem in o možnosti zблиževanja zlasti med mladimi, sem med drugim tudi rekel:

»Naše mednarodno zблиževanje, če naj ne bo mednarodno zatiranje, mora biti polno uresničevanje dveh narodnih identitet. Mislim, da se bo to pri nas zgodilo, ko bo Italijan govoril slovensko, kakor govori Slovenec italijansko. Sicer je naravno, da se bo Slovenec še naprej zapiral v svoj krog, in to za ceno samega obstoja.«

V odgovor mi je prijatelj dejal: »Strinjam se. Predlagam, da na našem ozemlju uvedemo poučevanje slovenščine v italijanskih šolah v prvi fazi kot fakultativen, postopno pa kot obvezen predmet.«

Ta misel prodira med mlade.

* * *

V evropskem 19. stoletju, stoletju prebujanja narodov, je buržuazija igrala odločilno vlogo v nacio-

nalnih bojih. Toda le do neke mere. Ko se niso razredni interesi buržuazije skladali z narodnimi, je praviloma prevladala razredna nad narodno pripadnostjo s temu sledečo izdajo interesov lastnega naroda. Tako se učimo in prizadeto poslušamo v šoli pri zgodovini in se pomenljivo spogledujemo . . .

Ne dolgo tega sem srečal mladega človeka iz Slovenije, po letih nekoliko starejšega od mene, ki se, kakor pravi, že več let udejstvuje v raznih tamkajšnjih mladinskih organizacijah, komisijah za politična in mednarodna vprašanja in podobno. Skratka, vse kaže, da mu je pot v javno življenje odprta. Govorila sva med drugim o stikih in sodelovanju med našimi zamejskimi in njihovimi organizacijami. Že od vsega začetka je povedal, da bo to mogoče le pod določenimi pogoji. Kmalu nato je razlagal, da so pri tem težave: upoštevati je treba politično opredeljenost, ideološko usmerjenost, posredno povezanost z določeno preteklostjo . . . Jasno je postajalo, da je zaman vztrajati: odgovor je bil čedalje odločnejše negativen.

Človeštvo si pač ostaja v marsičem zvesto v zgodovini. Vsemu razvoju nakljub izkušnje današnjega zamejca v boju za narodni obstanek niso konec koncev tako različne od izkušenj evropskih narodov v boju za narodno svobodo pred enim, dvema stoletjema.

MILOŠ

SUROVO MASLO ALI MARGARINA?

Vedno bolj pogosto se v zadnjem času oglašajo dietologi, ki nas opozarjajo na pravilno prehrano. Pri tem vedno svetujejo, naj ne uporabljamo preveč živalskih maščob, ampak naj raje segamo po rastlinskih maščobah. Kaj pa so to rastlinske maščobe? To so razne vrste olj in margarin, ki jih pridobivajo iz različnih rastlinskih semen. Tako margarino, maščobo rastlinskega izvora v trdnem stanju, lahko uporabljamo surovo ali kuhano, za vsako vrsto jedi. Danes imamo na razpolago različne vrste margarin. Margarina iz koruznih kalčkov prav lahko nadomešča surovo maslo pri malicah ali obloženih kruhkih. Z margarino iz drugih semenskih olj, ki ima tudi podoben okus kot surovo maslo, lahko zabelimo riž ali testenine. Končno imamo tudi standardno margarino, ki je zelo uporabna za slaščice, pečenke, omake, itd.

MARGARINA JE CENEJŠA

Kljub tako veliki izbiri pa si ta vrsta maščob še ni pridobila zaupanja naših gospodinj. Če opazujete gospodinje v trgovini, boste opazile, kako so neodločene med surovim maslom, katerega cena je zadnje čase še bolj poskočila, in dosti cenejšo margarino. Končno pa se bodo v veliki večini odločile za surovo maslo. Zakaj? Zaradi logičnega sklepa, da je neki produkt boljši, bolj kaloričen, če je dražji. A surovo maslo je dražje, ker je proces izdelave dosti daljši in dražji, na njegovo ceno vpliva tudi cena žirvine, ki je bila vedno sorazmerno visoka. V severnih dr-

žavah pa gospodinje nimajo nobenih pomislekov in uporabljajo v gospodinjstvu pretežno rastlinske maščobe. Na Holandskem, na primer, pride letno na osebo 17 kg margarine, in samo 3 kg olja in 2 kg surovega masla.

DRUGE PREDNOSTI

Zmotno je tudi mišljenje, da je kalorična vrednost živalskih maščob večja: tako npr. maslo kot olje in rastlinske maščobe imajo približno isto število kalorij. V industriji piškotov in sladkarij uporabljajo izključno rastlinske maščobe, ker več časa zdrže in ne postanejo žaltave.

KAJ PA ZDRAVJE?

Poleg vseh teh prednosti pa ima margarina še eno prednost — da je bolj zdrava. V zadnjih dveh desetletjih so znanstveniki raziskovali, kako maščobe vplivajo na ožilje. Dokazali so, da imajo živalske maščobe v sebi holesterol ter maščobne kisline, ki se nabirajo na stenah žil, zoženje žil pa povzroča arteriosklerozo ali celo infarkt — srčni ali možganski — če se žila popolnoma zamaši. Dokazali pa so tudi, da rastlinske maščobe ne zamašijo žil, ampak celo preprečujejo zamašenje ožilja. S tem nočemo trditi, da so živalske maščobe edini vir arterioskleroze in infarkta, pač pa, da je eden od vzrokov. In če vemo to, se bomo raje izogibali nevarnosti, posebno ker imamo na razpolago dobro nadomestilo.

Mate

MARTIN JEVNIKAR

ZAMEJSKA IN ZDOMSKA LITERATURA (nadaljevanje)

Valentin Polanšek

Koroški pesnik Valentin Polanšek je dosedanjima pesniškima zbirkami GRAPE IN SONCE (1953, glej Mladiko 1968, št. 9) in KARANTANSKE (1972, Mladika 1973, št. 5-6) dodal novo pesniško zbirko in knjigo proze. To je zbirka otroških pesmi ČINČEK (Celovec 1972, samozaložba) in knjiga novel in črtic VELIKE SANJE MALEGA ČLOVEKA (Maribor 1973).

ČINČEK je priročna knjižica, ki obsega 29 pesmi na 48 straneh. Zvezno ministrstvo za pouk in umetnost na Du-

naju jo je odobrilo »kot razredno čtivo za pouk na dvojezičnih šolah na Koroškem od 1. do 4. šolske stopnje«. Že to je uspeh, ki ga doseže redkokatera knjiga na Koroškem, uspeh pa tudi v tem, da je bila hitro razprodana.

ČINČEK je kmečki deček, čez dan se igra s sestrico Čopko, »da se v sanjah ponoči smehljata«. Kako se domači igrajo s fantkom, kaže pesmica **Igrajo se s Činčkom**: »Činčku se dobro godi, / ljubkovanja mu dosti ni. / Prababica pravi: / Krave so večje kot ovce, / čoke so bezljale, / bicke niso znale, / pa so kar tako letele, / kot bi repa ne imele, / hej, hej! / Babica pa ve: / Buc, buc, /

pred luknjico je muc, / če miška prileti, / jo mucek dobi, / ham, ham! / Mamica konča, / ker tudi nekaj zna: / Sinčka / Činčka /nikomur ne da.«

To besedilo je lep primer, kako spremljajo pesem tudi igra, šala in smeh. Na podoben način je pel Fran Levstik v Otročjih igrah v pesencah, pozneje neprekosljivo Oton Župančič v Cicibanu. Za domačimi spozna otrok najprej tiste živali, ki jih srečuje vsak dan: psa, mačko, petelina, kravo. Nato pridejo najrazličnejši sorodniki, da jih zna otrok ločiti, češ: »Kdor še več sorodnikov ima, / naj po imenu vse pozna.« V pesmi **Luna** ve Činček za sodobno vsemirsko tehniko: »Činček zavpije, / ko luna se skrije: / Pazi, presneto, / na našo raketo!«

Pesmi so razvrščene v obliki kmečkega koledarja, prirejenega za otroke, in z ljudskimi običaji, ki so se na deželi še ohranili. Začenja se z zimo, ki prinaša vaškemu otroku dosti veselja in zabave: »Dekliči, fantje tam na bregu / se sankajo po belem snegu.« Tedaj je čas tepežkanja ali po koroško »šapanja«: »V ranem jutru šibo v roke, / hopsasaja, kaj bo to! / Kaj veselja za otroke, / a odrasel tepen bo... / Za klobase in za krap / poje šiba: šap-šap-šap!« Če je le premrzlo, jaha Činček v hiši lesenega konjička. Novo leto prinese nešteto upov, »če vsak od nas naprej / bo boljši kot doslej«. Lačne ptičke prosijo drobtinic in umirajo od mraza, toda »mi pa hišico imamo, / vanjo zrnja in drobtinic damo.« Zima hitro mineva, saj »jesen je do božiča, / ko zježi se most / in zakoljemo prašiča«, marca je že topleje, sinica poje pesem hvaležnosti in »ljudi naj bi povsod učila / hvaležnosti ta pesem mila«. Mati kuha žgance in repico: »Naša mama dobro kuha, / dosti nam nareže kruha, / mi pa jemo, kar se dà, / siti hvalimo Boga!« Na cvetno nedeljo nosijo v cerkev butare, za veliko noč dobijo otroci darove.

Spomladi vse ozeleni, čebele spet pridno delajo, zato: »Ti si tudi zdrav in mlad, / pojdi spet veselo / na vsakdanje delo, / da bo vsak imel te rad, / tudi zate je pomlad.« Činček hodi po naravi, sreča polža s hišico, opazuje ples metuljev, poslušá ptičje petje in si napravi ob vodi mlinček. Že je konec šole, otroci so dobili spričevala. Ko je Činček zrasel, je odšel na počitnice na Jadran in potem doma pripovedoval o svojih doživljajih.

Zbirka je prikupna, pesnik je dobro zadel otroško miselnost in otroški ton, vmes je kanil kak nauk, vendar neprisiljeno, nekako mimogrede. Verzi so preprosti, primerni dojemanju, nekateri so poskočni, da lahko otroci ob njih rajajo, drugi tekoči, le pri redkih ritem ni dovolj uglašen. Skoraj vse pesmi so rimane, da se jih otroci lažje zapomnijo. V knjižici je devet celostranskih slik, ki panazarjajo pesmi; naslikal jih je Simon Olip iz Sel.

VELIKE SANJE MALEGA ČLOVEKA je knjiga desetih novel in črtic (232 strani), o njih pravi avtor na ovitku, da »je prerez skozi več kot dvajsetletno udejstvovanje v prozi. Da so taki poizkusi zbrani v pričujoči zbirki, naj bi utemeljevala nekako rdeča nit, ki se ovija okoli skupne tematike: mali človek! Mali človek v svoji pomilovanja vredni usodi, mali človek v svoji zabitosti, v svoji nevednosti, v svoji nestalnosti, v svoji nemajhni nesreči. Morda lahko rečem, da je težava s tem "malim človekom" prav tukaj na Koroškem nerazrešljiva.«

Polanšek torej že dvajset let piše prozo, vendar je ostala nekako ob strani, ker jo je priobčeval po različnih

revijah. Najdaljši sta domačijski povesti, ki sta izšli v koroški reviji Mohorjeve družbe Vera in dom, in sicer: OBIRJAN (1957 in 1958) in SOSEDOV OVČAR (1959 in 1960). Šele ob tej knjigi si moremo ustvariti sodbo o Polanšku pripovedniku in o njegovem malem koroškem slovenskem človeku.

V črtici *Pogovor* je Aleš siromak, dolžan Blažku nekaj denarja. Dolg ga tako grize, da se soseda boji in izogiblje in tudi sosed se mu umika, ker ve za njegovo skrb. Ko se srečata, sta oba v zadregi in ves njun razgovor je sestavljen iz nekaj vzklikov: »Lej, lej ...no, res: lej no, lej no!« In tako stojita in skušata uganiti, kaj misli eden o drugem. V mislih lepo označita drug drugega: oba sta dobra, prijatelja, Blažek bi mu rad odpustil dolg in še v gostilno bi ga povabil, a sta preveč zaprta. Morda so krive koroške razmere, ko si ne upaš glasno spregovoriti slovenske besede.

V *Tekaču* nastopa Fabijan, skromen človek, »ki si je resno prizadeval ob vsaki priložnosti pridobiti nekaj novih izkušenj«. Ko pa je nekoč opazil tujca, ki je stal ure na istem mestu, ga je tako vrglo s tira, da ga je hodil vsak dan opazovat, in ko ga ni bilo več, ga »išče in išče, teka in teka kot izboren tekač«.

Obisk nevest je črtica o treh dekletih, ki se zberejo pri mrtvaškem odru svojega dragega. Opazuje jih mrtvečev prijatelj in jih označuje: prva ga je ljubila zvesto, druga je bila pokvarjena, tretja ga je sprejemala, kadar je prišel, in ga ljubila. Spet koroške razmere: mrtveca so oblekli »v neobičajno domovinsko nošo«, na številnih vencih so bili trakovi in na njih »so se bleščali debeli hrošči tujih besedi; kakor mrtvi hrošči, ki so poginili, preden so se porazlezli po steni, mrtvecu in vsem sosodstvu«.

Žaga za živce je novela o šoferju Jancu, kateremu je dal ravnatelj napeljati telefon — žaga za živce — da bi ga lahko ob vsaki uri poklical. Janc je moral sedeti doma in čakati, zato mu je šel telefon tako na živce, da je zaradi njega izgubil dekle in službo. Janc je preprost kmečki človek, ki se ne zna vživeti v sodobno družbo, bolezensko se boji nemškega ravnatelja.

Drugačen je šofer Avguštin Zelentschitsch v črtici *Voznik Rdečega križa*. V mladosti je bil »le preprost človek, ki je govoril samo slovensko, ki se je shajal s sosedi po podjunskih žegnanjih in drugih lepih domačih zabavah«, po lastnih besedah pa ga je šele vojaško življenje »preustvarilo v človeka, v strumnega človeka«. Postal je nemčur, zaničeval Slovence in se doma petelinil, da je začela žena hoditi po svojih potih. Ko je peljal tisočkrat z avtom Rdečega križa, je dobil odlikovanje in to ga je še bolj napihnilo. Od nerazumljive ganjenosti je doma dolgo jokal, potem mu je žena postregla s priljubljenimi žlikrofi.

Božičnica je tragedija kmečkega fanta, ki se je z ženo preselil v Celovec in tu ga je hotela ona spremeniti v najkrajšem času v Nemca. V člana tistega naroda, ki ga je iz srca sovražil, saj so mu starše in sestro odpeljali v taborišče, od koder se mati ni vrnila, sam pa se je moral boriti v vojski in preživeti rusko ujetništvo. Toda ženi se ni znal upreti, čeprav je na sv. večer spoznal, »da bo v mestu vedno tujec; tujec s svojo preteklostjo, tujec s svojimi mislimi, tujec ob svoji ženi, ob svojem otroku, tujec na svojem stanovanju, tujec, tujec, tujec... tujec v tujini«.

V *Vojaku in otroku* prikazuje pisatelj kmečkega fanta Šimna, ki je bil ves neroden, a dober kot ajdov kruh. V Rusiji je kot vojak skrbel za zapuščenega dečka, čeprav je bilo strogo prepovedano. Pisatelj ga je poustvaril tako nazorno, da stoji živ pred bravcem.

Najdaljša novela je *Onkraj mostu* (78 strani) in edina, ki se ne godi na Koroškem, ampak v medvojnem Kranju, kjer je služil vojsko češko-slovenski študent Henrik. Študentka Božena je imela nalogo, da ga pridobi za partizanstvo, a se je zaljubila vanj, čeprav je bila zavedna Slovenka in je imela v gozdu brata. Ljubezen je šla preko vojnih grozot in zavesti, da bi morala kaj napraviti, saj sta bila mlada in srečna. Božena pravi: »Tako je lepo na svetu, da mi je včasih, kakor da moram vsak čas ponoreti, ponoreti od same radosti in sreče!« Sprehajala sta se po mestu, hodila v kino in razpravljala o Prešernu, dokler niso Henrika poslali v Rusijo. Tu je bil ujet in leta 1951 se je kot nemški turist vrnil v Kranj, pa je zvedel, da je Božena umrla. — Novela je zgrajena v obliki spominjanja in podoživljanja preteklosti. Henrik namreč stoji po vojni v hotelski sobi v Kranju, gleda skozi okno in obnavlja zgodbo. Novela lepo prikazuje razmere v medvojnem Kranju, preveč poudarka pa je na ljubezenski zgodbi in na Prešernovi vlogi. Oba junaka sta idealizirana do skrajnosti, preveč zaljubljena, da bi videla resnično tragiko, ki ju obdaja.

V noveli *Lastno bivališče* bi nezakonska sirota Nežka rada dobila lastno hišico, zato je pridno delala pri kmetih, prigarala pa si je nezakonskega sina Lenca. Umirila se je in delala dalje in poslala sina v celovške šole. Ko je bil že bogoslovec, so oba odpeljali v nemško taborišče. Vrnila se je na pol zmedena. V noveli je pisatelj dobro orisal težko življenje dninarjev in brezvestnost moških izkoriščevalcev nezaščitenih sirot.

Po zadnji noveli *Velike sanje malega človeka* ima knjiga naslov. Junak se imenuje Malček in njegova posebnost je, da sanjari od otroških let. Ubija se po kmetijah kot hlapec, med vojno se bori kot nemški vojak, nazadnje ga spravi neko dekle k partizanom, toda tudi tukaj je razočaran, ko gleda, kako po vojni Angleži razorožujejo partizane na Koroškem.

Polanšek pripoveduje realistično, nazorno, zgodbe so zaokrožene, ljudje živijo zunanje in notranje življenje sredi lepe koroške narave, ki je okvir zgodbam. Vsi nastopajoči ljudje so skromni, bajtarji ali delavci, neizobraženi, odvisni od brezobzirnih nemških gospodarjev. Večina se je vdala v usodo, ker ne vidi izhoda iz nje, a še tisti, ki se ji upirajo, morajo končno popustiti, ker so razmere močnejše od njih. Vendar so tudi taki, ki opustijo svojo narodnost in se preoblečejo v tujo, da dobijo kos belega kruha, kakor je napravil voznik avtomobila Rdečega križa, žena v Božičnici in še kdo. Pisatelj upa na ovitku v »pogum obupajočih« malih ljudi, do katerega pridejo v skrajnih trenutkih, češ: »Izpod tistega Malčka, še danes na Koroškem živečega malega človeka, je lahko torej tudi skupna moč vseh malih ljudi, ki se bojujejo za pravico na svetu in za obstoj vsakega naroda.« Vendar pa iz knjige ne izhaja to upanje, ker so vsi junaki preveč pasivni. Tudi niso samo ti mali ljudje pravi zastopniki koroških Slovencev, saj je tam več trdnih kmetov.

(dalje)

ocene

O

Knjige celovške Mohorjeve družbe za leto 1974

Iz Celovca so prišle knjige Mohorjeve družbe za leto 1974, dovolj zgodaj, da jih bodo imeli v rokah za božič Slovenci po vseh celinah, s katerimi je MD tesno povezana. Od 9.000 naročnikov jih je po svetu nad dva tisoč. To je dva tisoč slovenskih družin, ki ob zimskih večerih od Avstralije do Kanade prebirajo slovensko besedo, ob slikah in sestavkih v Koledarju podoživljajo daljno domovino in se tako v mislih in ljubezni povezujejo z njo. To je bil tudi namen ustanovitelja Mohorjeve družbe Antona Martina Slomška, ki je zapisal značilne besede: »Materin jezik je najdražja dota, ki smo jo dobili od svojih starih. Skrbno smo ga dolžni ohraniti, olupšati in svojim mlajšim zapustiti.« Celovška MD vzdržuje to vez z izseljenci tudi z revijo *Naša luč*.

Za leto 1974 je izdala celovška Mohorjeva družba osem knjig. To so:

KOLEDAR za navadno leto 1974. Kakor je že navada pri teh koledarjih, je vsebinsko in slikovito bogat. Pri vsakem mesecu je slika iz koroškega življenja, pod njo pa priložnostna pesem za tisti mesec. Sledi razlaga krstnih imen, življenje v Cerkvi, nato pa poročilo o tretjem zasedanju koroške sinode. To zasedanje je bilo od 26. do 28. oktobra 1972 in je sprejelo 13 sinodalnih predlogov, ki so postale medtem že zakon. Najvažnejši je zakon Sožitje Nemcev in Slovencev v koroški Cerkvi, v katerem so prvič uzakonjene pravice Slovencev pri bogoslužju, verouku in podeljevanju zakramentov. V Koledarju so vse predloge prikazane v taki širini in jasnosti, da jih bo razumel vsak bravec in se lahko po njih ravnal. Sledijo članki iz kulturne zgodovine: o Antonu Janši, o Ksaverju Mešku, o župniku Vinku Poljancu, o slikarju s Koroške Wernerju Bergu, o zgodovini cerkve Marija v Trnju v Železni Kapli idr. Posebno poglavje govori o življenju Slovencev v obeh Amerikah in v Avstraliji, več je člankov o letos umrlih velikih Slovencih, vmes pa so pesmi, proza in praktične zanimivosti. Sestavke skoraj na vsaki strani ponazarja primerna slika. Škoda, da ni pregleda o današnjem kulturnem in političnem stanju na Koroškem.

Večerniško prozo predstavljata dve prevedeni povesti. Prvo je napisala slovaška pisateljica Margita Figuli pod naslovom TRIJE RJAVCI in prevedla Avgusta Smolej, drugo J. Spillmann z naslovom ZADNJI DNEVI JERUZALEMA. Izšla je prva knjiga, prevajavec ni naveden.

Tretjo knjigo proze je napisal Metod Turnšek: MED KOROŠKIMI BRATI. To je najdaljše pisateljevo delo, dvo-

delni medvojni roman, v katerem nastopajo Korošci in poljski ter ruski civilni ujetniki, ki morajo delati na Koroškem. O romanu smo na tem mestu že govorili, ker je izšel istočasno v Slomškovi založbi (glej Mladika 1973, številka 9).

ANTON KUCHLING: DRAVA, POVEJ, KJE DOM JE MOJ. To je pesniška zbirka doslej manj znanega župnika Kuchlinga iz Bistrice na Zilji, ki je doslej zalagal s pestnimi revije, predvsem Vero in dom. V knjigi je 108 pesmi, ki so razporejene v osem ciklov. Iz vseh zveni koroška bolečina, pretresljivo in prepričljivo, ker prihaja iz globine srca. O zbirki bomo še izčrpno poročali.

BOŽIDAR TENSUNDERN: VESTFALSKI SLOVENCİ. Spomini dušnega pastirja za Slovence, priredil dr. Jože Premrov. Tensundern se je rodil 1890 v Gronau na Vestfalskem, od leta 1912 je bil duhovnik, se naučil slovenščine in ves čas skrbel za vestfalske Slovence. V začetku prve svetovne vojne je bilo okoli 30.000 Vestfalskih Slovencev, zdaj jih je v Zahodni Nemčiji nad 75.000. Tensundern je med njimi ustanavljal društva in odprl v svojem župnišču prvo slovensko osnovno šolo, vodil jih je na izlete v Slo-

venijo, skratka, toliko je napravil zanje, da so mu bili hvaležni in ga vsi poznali. Spomini so napisani prikupno, stvarno, iz njih spoznamo ne samo avtorjevo delo, ampak celotno življenje slovenskih izseljencev. Knjiga je opremljena s slikami in ima zgodovinsko vrednost. Avtor je lani umrl.

ROMAN RUS: VODNIK PO ITALIJI. Knjiga na 430 straneh predstavlja Italijo, najprej njen zemljepisni položaj, naravo, politično in upravno razdelitev, umetnost, kulturo, nato sledi krajši opis važnejših krajev in mest. Izčrpneje sta prikazana Rim (146 strani) in Sicilija (38 strani). Gre torej za vodič, ki v zgoščeni obliki nudi vse, kar more zanimati turista, in pisatelj pravi, da ga je napisal »z vero in ljubeznijo za vse, kar je lepo«. Rus je že leta 1960 in 1970 izdal pri Mohorjevi družbi v Celovcu VODNIK PO RIMU (druga izdaja ima 240 strani), zato pozna snov in obliko priročnikov.

Nova družinska PRATIKA za navadno leto 1974. To je naslednica nekdanje Vodnikove Pratique s podobicami svetnikov, vremenskimi napovedmi, s poučno in zabavno vsebino.

MARTIN JEVNIKAR

GLOSE K ZALIVU

V prispevku prof. Borisa Pahorja — »Rimski utrinki« — beremo v Zalivu štev. 42/43 na strani 299 naslednjo trditev: »...Takrat se je tudi slovenska Cerkev v Jugoslaviji navduševala za rimsko diktaturo, da so bili slovenski primorski duhovniki uboge pare, katere so preganjali fašistična policija in njihovi škojfe, a so bile obenem zapuščene od sobratov v Sloveniji, ki niso mogli razumeti, kako da primorska duhovščina se ne more znajti v državi, kjer vladata Vatikan in Mussolini, človek, ki ga je poslala božja previdnost...«

Ta Pahorjeva ugotovitev se mi zdi, da je le preveč na trhljih nogah. Prof. B. Pahor gotovo ve, da je med prvimi žrtvami nestrpnega nacionalizma bil tržaški škof dr. Andrej Karlin (1911-1919). Oboroženi arditi so vdrli v škofijsko palačo, razbili, kar jim je prišlo pod roke, odnesli razne dokumente in iz njih sestavili nekak dnevnik in ga objavili. Škof Karlin je moral iz Trsta in se je zatekel v svojo domačo škofijo, v Ljubljano. Ljubljanski škof dr. Jeglič mu je tedaj poveril vodstvo škofjovih zavodov v Št. Vidu nad Ljubljano, kjer so tedaj študirali tudi prenekateri dijaki s Primorske in so našli v ravnatelju dr. Karlinu veliko duhovno, pa tudi materialno oporo. Sam begunec, je razumel mlade duše, pred katerimi so bile nejasne zarje. Leta 1923 je škof Karlin prevzel vodstvo lavantinske škofije s sedežem v Mariboru, in vodil to Slomškovo škofijo do svoje smrti leta 1933. Zelo malo je verjetno, da bi škof Karlin, sam žrtev fašizma, ne pazil na vzgojo bodočih duhovnikov v Št. Vidu in pozneje kot škof v Mariboru ne od-

klanjal kakršnokoli navdušenje za rimsko diktaturo. Karlinovo srce se je pogosto vračalo v Trst in je vsa leta ostal v tesnih in prijateljskih stikih s trpečo duhovščino na Primorskem. Nekaj prič še živi.

Kako so bili navdušeni duhovniki lavantinske škofije za kakršnokoli diktaturo pa dokazuje dejstvo, da je Hitler ob zasedbi Štajerske udaril po duhovščini brez izjeme. Mariborski kanoniki so morali, v težkih dneh okoli velike noči leta 1941, pometati mariborske ulice, frančiškani pa, oblečeni v svoje kute, s krampom v rokah, rušiti mariborsko pravoslavno cerkev. Nemci pa so vse to filmali in potem kazali v Beogradu s komentarjem »glejte, kako katoliški farji rušijo pravoslavne cerkve«. Spričo teh dejstev je vsako namigovanje ali pa trditev o občudovanju kakršnekoli diktature na levo in na desno brez podlage.

Ob novih mejah leta 1918 je precejšen zahodni del ljubljanske škofije prišel pod Italijo k škofijam: Trst, Gorica, Videm in pozneje k novi škofiji na Reki. Tedanji ljubljanski škof dr. Jeglič je naprosil duhovnike odcepljenih župnij, naj ostanejo na svojih mestih pri ljudstvu. V težavah, v katerih se je znašel metropolit dr. Sedej, goriški nadškof, je škof Jeglič zanj odločilno posredoval pri Vatikanu, da je dr. Sedej ostal na svojem mestu in do zadnjega diha branil naravne pravice slovenskega ljudstva v Cerkvi.

Leta 1931 italijanske oblasti niso dovolile ljubljanskemu škofu Jegliču poti preko meje v Gorico (dasi je imel v redu potni list in italijanski vizum)

na proslavo 25-letnice škofovanja goriškega nadškofa dr. Sedeja. Jeglič se je z obmejne postaje Podbrdo moral vrniti v Ljubljano. Komaj se je vrnil, je po svojem tajniku vrnil italijanski vladi preko konzulata odlikovanje (red. sv. Mavricija in Lazarja), češ če me italijanske oblasti ne smatrajo za vrednega priti v Italijo, naj me tudi nimajo za vrednega, da bi imel italijansko odlikovanje, kate-rega so mu podelili za njegovo naklonjenost pri urejanju italijanskega vojaškega pokopališča. Odlikovanje je vrnil. Tako odločni škof je gotovo vplival na svojo duhovščino, »da se ni navduševala za rimsko diktaturo«.

Za praznik sv. Jožefa 19. marca 1931 so slovenski in hrvatski katoliški škofje določili, da se po vseh cerkvah pri službi božji prebere skupno pastirsko pismo jugoslovanskih katoliških škofov, ki so obsodili kratenje jezikovnih pravic v cerkvi na Primorskem, v Istri in Dalmaciji. Ta protest je izzval najmočnejši odmev v vsem evropskem tisku in je vzbudil splošno zgražanje vsega kulturnega sveta nad usodo slovanskih vernikov in cerkve v Italiji. Domači politični protesti (bila je doba Aleksandrove diktature) so trdili, da se s tem motijo meddržavni odnosi. Val protestov pa je prišel tudi iz cerkvenih in političnih krogov Italije. Oba slo-

venska škofa (Jeglič in Karlin) se za te proteste nista zmenila. S svojim nastopom sta škofa z duhovščino obsodila rimsko diktaturo. Slovenski duhovniki pa se ob tej gesti niso čutili uboge pare in niso bili zapuščeni od svojih sobratov v Sloveniji. Slovenska cerkev je prav dobro vedela in razumela, da se primorska duhovščina ne more znajti v državi, kjer vlada nasilje, čeprav je Mussolini »človek, ki ga je poslala božja previdnost«, večkrat užival moralno oporo italijanskih cerkvenih krogov, s častnimi izjemami tržaških škofov Bartolomasiya in njegovega naslednika Fogarja.

Manj znano je presenečenje, ki ga je pri papežu Piju XI. doživel ljubljanski škof dr. Rožman. Ko je ta ob neki avdienci omenil nespoštovanje slovenskih jezikovnih pravic v cerkvi na Primorskem, ga je papež Pij XI. kratko zavrnil: »Vedite, da ste ljubljanski in ne goriški škof...«

To je le nekaj paberkov, ki dokazujejo, da se slovenska Cerkev v bivši Jugoslaviji ni nikdar navduševala za rimsko diktaturo in da duhovni sobratje v Sloveniji niso pozabljali na svoje trpeče sobrate in ljudi, ki so trpeli pod fašistično diktaturo.

Maks Šah

FURLANSKI JEZIKOVNI ATLAS

V mnogih evropskih državah, npr. v Franciji, Španiji in Romuniji so začrtali in deloma že izdali pokrajinske etnografske jezikovne atlase. V Italiji poznamo le jezikovni atlas Sardinije.

Giovanni Batt. Pellegrini pa s številno ekipo sodelavcev polagoma uresničuje veliko zamisel »Zgodovinsko-jezikovno-etnografskega atlasa Furlanije«, katerega prvi del na 130 straneh je nedavno izšel.

Atlas ima uvod: *Introduzione all'atlante storico-linguistico-etnografico friulano*. Oba teksta izdaja Glotološki inštitut padovanske univerze, romanske filologije tržaške univerze s sedežem v Vidmu. Predvidenih je šest zvezkov, katerim bodo sledile zgodovinsko-demografske karte in kakih 30 komentarjev, to je monografij o furlanski govornici. Opazovanje kart takega jezikovnega atlasa je vedno privlačno. Iz njih izhaja zgodovina, zgodovina ravnin in dolin, mest, ljudi, navad in besedi. V tem pogledu atlas Furlanije-Juljske krajine predstavlja novost. V podlagi je geografska karta, na kateri so zarisana gorovja, vode in naselja in točke jezikovne obdelave. V črnem so zarisane točke dialektoloških besedi, katerim je posvečena karta. Med besednimi kartami so take, ki prikazujejo atmosferske

posebnosti, teren, rastje in živalstvo, človeka, socialno sliko, poljedelstvo, navade, nošo, obrt, itd. Prav tako so zanimive zgodovinske karte (X regio Augustea), meje škofij in župnij XIII. in XIV. stoletja, nekdanja politična slika Furlanije, upravna razdelitev, trgovska pota ter 15 kart, ki prikazujejo dialektološke posebnosti Furlanije-Juljske krajine.

Pri proučevanju pogovornega jezika prebivalstva Furlanije-Juljske krajine ugotavljajo sestavljalci in sodelavci, da se na tem področju rabi: furlanščina v okolici Vidma, slovanski in nemški besedni vpliv pa dajeta Furlaniji mittelevropski značaj, okolica Pordenona pa že čuti vpliv beneškega narečja. V mnogih primerih je opaziti, zlasti med Slovenci, da rabijo slovensko narečje v družini, furlanščino s sosedi, tržaško in pristno italijansko govornico v uradu.

Je furlanščina dialekt ali jezik ladinske skupine? Krajevni proučevalci se nagibajo k drugi opredelitvi in k temu jih podpirajo nekateri jezikoslovci. Pellegrini, dasi se ne izreka jasno, se zdi, da se nagiba k dialektu, češ da je furlanščina le preveč kulturno osamljena. Ko bo začeto delo končano, bomo dobili popolno sliko o velikem kulturnem koraku na področju lingvistike.

Čuk na Obelisku

Čuk se zaupa telegrafsko

...Afera z bazovskim spomenikom se je končala tako, da je SKGZ kot krovna organizacija slovenskih sekcij KPI, PSI, Tržaške kreditne banke in drugih slovenskih gospodarskih in kulturnih organizacij ter začasnega odbora za upravo Kulturnega doma ter v imenu vsega zamejskega naprednega tiska poverila nalogo Miroslavu Košutu, da Katoliškemu glasu na kratko, ampak tem bolj jasno odgovori na platnicah prav tako v SKGZ včlanjenega ilustriranega mesečnika. Bazovci torej na temeljit odgovor lahko še čakajo...

...Na občnem zboru Mladinskega krožka v Gorici je ČUK naštel toliko uglednih gostov, predsednikov in podpredsednikov, da jih v strahu, da ne bi koga izpustil, ni hotel imenovati v svojem poročilu. Naštel pa jih je tukajšnji Primorski dnevnik: okoli dvajset. Skoraj več kot članov z volilno pravico. Da ne bi Ljubljanci in tudi drugi mislili, da se nič ne dela in da se devize razmetavajo...

...Na proslavi kmečkih puntov v Štivanu, ki so jo priredili Kulturni krožek Devin-Štivan, Fantje izpod Grmade in Slovenska prosveta iz Trsta, je ČUK prav tako kot dopisnik Primorskega dnevnika opazil, da so poti v Štivanu na novo tlakovali. Najbolje bi bilo, ko jih ne bi tlakovali...

...Pisatelj Rebul, ki je pred kratkim bil na zdravljenju v Ljubljani, se je zaradi Šetinčevega napada na njegov »rimski« govornik tako prestrašil, da si je na vrat na nos pozdravil vse rane in se nemudoma vrnil na Opčine...

...ČUKA je tako presenetil napad Sija slovenske neovobode na Mladiko, ki je lani podelila prvo literarno nagrado pisatelju Pavlu Zidarju, da je sklenil priporočiti urednikom Mladike, naj ustanovijo še en literarni natečaj: za

najbolj strupen dopis v zdomskem tisku. Baje ni veliko majhnih ljudi, ki bi se potegovali za to veliko nagrado...

...Zdaj, ko je Slovenska skupnost v Trstu začela pluti na levo, bodo menda določeni emigrantski krogi po svetu zdrsnili še bolj na desno. To je ČUK zvedel preko ruskih Kozmosov, ki plujejo nad Argentino...

...V televizijski oddaji o zamejskih spomenikih dne 1. novembra letos na ljubljanski TV je dopisnik ljubljanskega Dela Ivo Vajgl intervjuval doberdobskega župana Jarca in sovodenjskega župana Češčuta. V Števerjanu pa se je namesto s partizanom in sedanjim slovenskim županom Klanjščkom pogovoril kar z nekim S. Rožičem in nekaterimi drugimi. Zares »pretresljiva« oddaja, kot je pred ČUKOM pravilno ugotovil že Primorski dnevnik. ČUK, ki v vojnih letih ni bil O.R., pa razmišlja, zakaj smo se borili...

...Zadnji številki tržaških revij ZALIV in DAN sta se kot po tišem dogovoru lotili presenetljivo iste teme: naših priimkov. ZALIV pričinja s črko A (Abram), in sicer na začetku revije, DAN pa s črko Ž (Živec), na zadnji strani. Drobna razlika je samo v pristopu k tematiki. ZALIV opisuje, kako so se iz slovenskih priimkov norčevali fašisti, DAN pa dokazuje, da znajo biti tudi napredni Slovenci kos taki nalogi. Kar pogumno naprej (AVANTI!), v duhu enotnosti (UNITA'), da bomo zrcalo (LO SPECCHIO) sodobnega DNEVA...

...Večkrat gre ČUK čez mejo na jugoslovansko stran, kjer ga carinik pogosto ogovori v italijanščini. Kako naj se v takem primeru vede kot Slovenec z italijanskim državljanstvom? Kako naj govori? Italijanščina bi bila jezikovna utaja, slovenščina neolikanost, srbohrvaščina poskus podkupovanja, uporaba tolmača izzivanje, dvojezičnost norčevanje, molk pa upiranje. Kaj naj stori? Pomagajte!...

Pisma uredništvu

Na svojih sprehodih po tržaški periferiji se pogosto ustavljam pred lepaki, ki jih tržaška občina zdaj že skoraj dosledno ponekod nalepi tudi v slovenščini. Ne vem, koliko ljudi prebira te lepake. Saj jih tudi jaz ne bi prebiral, ko jih ne bi zaradi svojega posebnega hobbyja. Primerjam namreč italijanski in slovenski tekst (navadno sta slovenski in italijanski lepak drug ob drugem) in ugotavljam izrazno moč slovenščine in prevajalčevo spretnost. Pred leti je bil slovenski tekst razen drobnih stilističnih spodrsrljajev skoraj v celoti točen, slovenski in razumljiv. Zadnje čase pa žal opažam, da je slovenščina na teh lepakih vedno slabša, vedno več je tudi tiskovnih napak, nekatera mesta in stavki so povsem nerazumljivi, tako da moram prebrati italijanski tekst, če hočem kaj razumeti.

Vprašam se torej: kdo je za te lepake odgovoren? Kdo prevaja? Kdo popravlja? Zdi se mi, da ne gre samo

(dalje na 4. strani platnic)

za žalitev Slovencev in slovenščine. Gre še za nekaj drugega: V tistih Slovencih, ki »take« slovenščine, kot je na teh plakatih, ne razumejo, se ustvarja kompleks: prvič, da slovenščine ne obvladajo, in drugič, da se v slovenščini ne da povedati vsega tako kot v drugih jezikih. Skratka slovenščina je manjvredna. Na provinci in na občini imamo slovenske odbornike. Ali oni ne morejo nič storiti za to, da bi se ta obupni položaj saniral? In če so pred leti bili ti plakati brezhibni, zakaj zdaj niso več? Gre za malomarnost ali za nesposobnost?

Prepisal sem plakat za 4. november. Vi sami presodite, kakšna sloveščina je to:

MEŠČANI!

Vrača se 4. november, dan oboroženih sil in borca.

Oživiljajoč to zgodovinsko obletnico, ki ima za osvobojeni Trst poseben pomen, se spominjamo padlih in v njih imenu, spominjajoč se na minulo trpljenje, dajemo svoj doprinos miru in pravici.

Žrtev padlih naj bo živim svarilo za bratstvo.

OBČINSKI ODBOR

Skratka: tekst za ČUKA.

Sporočilo uprave

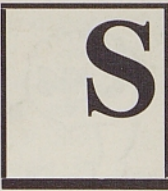
Razni kritiki so obe zadnji številki Mladike ocenili kot dvojni, »toda enojni po obsegu«; zato smo dolžni pojasniti, da izide na leto samo deset števil in da niso naši bralci in naročniki v ničemer prikrajšani. Pred leti smo uvedli novo oštevilčenje od 1 do 12 namesto prejšnjega od 1 do 10, zato da bi se bolj približali pravemu mesečniku in da bi enkrat v bodoče morda zares lahko izhajali ne samo 10-krat, pač pa 12-krat na leto. Žal kaže, da s sedanjim naraščanjem cen in s skromno podporo, ki jo prejemo, ta naša namera še ni uresničljiva.

Bralec Mladike, ki želi ostati neznan, nam je za literarni natečaj podaril 15.000 lir kot »prispevek za tretjo nagrado«. Za darilo se mu zahvaljujemo. Obenem pa želimo, da bi ga drugi bralci posnemali.

Nekaterim pošiljamo zadnje čase revijo na ogled z željo, da bi se nanjo naročili. Tistim, ki morda revijo že prejema po naših poverjenikih, se seveda ni treba nanjo še enkrat naročiti. Lahko pa jo naročijo za svoje prijatelje ali znance. Dovolj je, da nam sporočijo njihovo točno ime in naslov.

Mnogi naročniki so z naročnino v zaostanku, nekateri tudi za več let. Prosimo jih, da nam zaostalo naročnino čimprej nakažejo, ali pa da revijo odpovedo. S tem bi nas razbremenili vsaj poštnih stroškov.

smeh in dobra volja

Zjutraj ob sedmih:

- »Očka, kam pa greš tako zgodaj.«
- »Na delo, otrok moj, na delo.«
- »Zakaj greš na delo?«
- »Da boš imel za jesti.«
- »Oh, očka, saj nisem nič lačen.«

★

Med prijateljema:

- »O, servus! Kako ti gre, odkar si poročen?«
- »Kot v gledališču.«
- »Kako to misliš?«
- »Eh, ena scena sledi drugi...«

★

- »Vojak Pečar, na raport!« zavpije podporočnik.
- »Zakaj, gospod podporočnik?«
- »Ker si se smejal, ko si pozdravil gospoda nadporočnika.«
- »Saj je vendar moj brat!«
- »Vseeno. Moj oče je polkovnik, pa kaj misliš, da se mu zato smejem, ko ga pozdravim!«

★

- »Spoznal sem jo v Rimu, veš. Dolge svetle lase, res lepa. Po kinu sem jo počakal in jo povabil v svoj avto. Ko sva se pripeljala do gozdička, sem avto ustavil in jo vprašal koliko je stara. Trinajst je rekla. Prestrašil sem se, ker sem mislil, da ima vsaj šestnajst. Obrnil sem avto in jo peljal čisto do njene hiše. Trinajst, pomisli!«
- »Zakaj, ali si vražjeveren?«

★

Sedemletni Marko posluša čebljanje svojega bratca, ki še ni dopolnil prvega leta. Posluša, vprašuje, pa spet posluša, in končno vznemirjen vpraša mamo:

- »Mami, pa si prepričana, da je naš ta mali res Slovenec?«

★

Profesor slovenščine da naslov: »Kaj bi storil, če bi imel milijon?« Vsi pišejo, neko dekle pa se kmalu dvigne in pride k profesorju:

- »Kaj naj naredim, gospod profesor. Naredila sem vse račune, pa mi zmanjka dvesto lir.«

★

Upnik: »Zdaj sem te prišel zadnjikrat opomnit, da mi vrni izposojeni denar, zadnjikrat, si razumel?«

- »Sem. Je tudi že čas, ker si mi začel iti na živce.«

★

Žena možu, ki sedi pred televizijskim aparatom:

- »Kako pa veš, da ti ne kažejo vsako leto istih nogometnih tekem?«